

Programma Kerken naar de Toekomst

Duurzaam toekomstperspectief voor de kerkgebouwen in Bunnik, Odijk en Werkhoven

gemeente Bunnik

Colofon

Project:	Kerkenvisie Bunnik
Opdrachtgever:	Gemeente Bunnik Daphne Suijk
Opgesteld door:	The Missing Link Hanneke Masselink-Duits & Alisa Bik
Datum:	25 februari 2025

gemeente Bunnik

Inhoudsopgave

Leeswijzer		4
Voorwoord		5
1.	Inleiding	6
1.1	Wat is een kerkenvisie?	9
1.2	Een kerkenvisie voor de gemeente Bunnik	10
1.3	Doelen en ambitie	
2.	In gesprek met kerkbesturen, beleidsadviseurs & inwoners	12
2.1	Verkennende gesprekken kerkbesturen	12
2.2	Werksessie beleidsadviseurs gemeente Bunnik	13
2.3	Erfgoedwaarden in beeld	14
2.4	Inloopbijeenkomst	16
2.5	Thema bijeenkomst kerkbesturen	18
2.6	Enquete inwoners	19
3.	Visie op het religieus erfgoed	20
3.1	Visie op religieus erfgoed	20
3.2	Rol van de gemeente	20
4.	Kerken naar de toekomst agenda	21
4.1	Agendapunten	22
5.	Toekomstperspectief voor de kerkgebouwen	28
5.1	Toekomstscenario's voor kerkgebouwen	28
5.2	Visualisatie toekomstscenario's	30
5.3	Dorpsgesprekken en een omgevingsdialoog over de toekomst van de kerkgebouwen	31
Bijlagen		32
1.	Beeld en literatuurverantwoording	33
2.	Kerkenpaspoorten	34
3.	Wegwijzer Verduurzamen Kerken	61
4.	Wegwijzer Toekomstvisie Kerkbesturen	63
5.	Procesverantwoording	64
6.	Juridisch Kader	65
7.	Beleidskader	67
8.	Subsidiemogelijkheden	71
9.	Van Kerkenvisie naar Omgevingsplan	73
10.	Publicaties en Handreikingen	74
11.	Enquête	76

Leeswijzer

Hoofdstuk 1
Voor u ligt de Kerkenvisie van de gemeente Bunnik. Deze visie start met algemene uitleg over een kerkenvisie, waarna wordt beschreven wat de doelen en de ambitie voor deze kerkenvisie voor de gemeente Bunnik zijn. De kerkenvisie hebben we Programma Kerken naar de Toekomst genoemd zodat de koppeling met de Omgevingsvisie van de gemeente geborgd is.

Hoofdstuk 2
De kerk staat voor meer dan religie, het is een belangrijke plek voor de gemeenschap. Want kerken zijn van oudsher prachtige ontmoetingsplekken. De kerken bepalen mede hierom mee aan de identiteit van de gemeente. Dat geldt ook zeker voor de kerken van de dorpen in de gemeente Bunnik, zij zijn prominent aanwezig en bepalend voor de dorpsgezichten. In dit hoofdstuk wordt het participatieproces van de totstandkoming van het Programma Kerken naar de Toekomst toegelicht. Er zijn gesprekken gevoerd met bestuursleden van de kerkbesturen, er zijn bijeenkomsten geweest waar alle kerkbesturen samen in gesprek gingen over de belangrijke thema's. Ook is er een werksessie geweest met de beleidsadviseurs van de Gemeente Bunnik en is er een enquête uitgezet onder de inwoners. Uit al deze onderdelen zijn verschillende belangen, wensen en behoeften gekomen die richting geven aan het Programma Kerken naar de Toekomst.

Hoofdstuk 3
De rol van de gemeente lijkt in eerste instantie een oneigenlijke rol, in Nederland is er immers een scheiding van kerk en staat. Maar het belang van het behoud van het lokale cultureel erfgoed en de bakens van de dorpen en herkenningspunten in het landschap maken als ook het behoud van de waardevolle gemeenschap, dat het naast de wettelijke taken van monumentenzorg ook om een groter goed gaat. Er zijn verschillende mogelijkheden om je als gemeente te positioneren. Hoofdstuk 3 gaat over wat de visie van de gemeente is ten aanzien van het religieus erfgoed en wat zij als haar taak en rol ziet in het behouden en toekomstbestendig maken van het religieus erfgoed in de dorpen.

Hoofdstuk 4
De gesprekken en bijeenkomsten hebben inzicht gegeven in de belangrijkste behoeften en thema's en deze inzichten zijn vertaald naar Kerken naar de toekomst agenda. Het is belangrijk om te zorgen dat de (project) ideeën en ambities uit de visie ook daadwerkelijk worden uitgevoerd. Daarom zijn er vijf agendapunten opgesteld met acties voor de kerkbesturen en de gemeente Bunnik.

- Agendapunt 1: Inzetten op relatiebeheer & netwerkvormimg
- Agendapunt 2: Inzetten op voortzetten van het duurzaam gebruikvan de kerken
- Agendapunt 3: Onderzoeken mogelijkheden nevengebruik & ander gebruik
- Agendapunt 4: Sterker inbedden van de kerken in de dorpsharten
- Agendapunt 5: Borging & opvolging

Hoofdstuk 5
Het toekomstperspectief voor de kerken in de gemeente Bunnik is per geloofsgemeenschap anders. Er zijn veel ontwikkelingen, sinds de start van het kerkenvisietraject eind 2022 zijn er echt zaken in een stroomversnelling gekomen. Dit Programma Kerken naar de Toekomst wil bijdragen aan een duurzaam toekomstperspectief voor de kerkgebouwen in Bunnik, Odijk en Werkhoven. Dit hoofdstuk brengt de verschillende toekomstscenario's in beeld en geeft tips voor het voeren van een goed dorpsgesprek of een omgevingsdialoog. Door tijdig met elkaar in gesprek te gaan en samen na te denken over het toekomstig gebruik, creëren we draagvlak voor verandering en kansen voor het realiseren van het meest gunstige toekomstscenario. Het Programma Kerken naar de Toekomst biedt ook concrete handvatten voor de kerkbesturen en initiatiefnemers, zo zijn er kerkenpaspoorten opgesteld, is er een wegwijzer verduurzamen van kerken en een wegwijzer toekomstvisie voor kerkbesturen.

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt het programma ‘Kerken naar de Toekomst’ van de gemeente Bunnik. Deze kerkenvisie is het resultaat van de prettige samenwerking tussen de kerken, belanghebbenden, inwoners en de gemeente.

In Bunnik, Odijk en Werkhoven zijn er zes kerkgebouwen en een voormalig klooster. De gebouwen hebben niet alleen monumentale of cultuurhistorische waarde, maar zijn voor veel inwoners ook beeldbepalende gebouwen, herkenningspunten of plekken met mooie herinneringen. Ook spelen ze een belangrijke rol in de gemeenschap; als plek van bezinning en waar belangrijke levensmomenten plaatsvinden. De kerkgebouwen worden echter niet meer zo intensief gebruikt als vroeger. Daarom zijn de gemeente en de kerken met elkaar in gesprek gegaan om samen een duurzaam toekomstperspectief voor de kerkgebouwen te ontwikkelen.

Het ‘toekomstperspectief’ verschilt per kerkgebouw of geloofsgemeenschap en dat is nu inzichtelijk gemaakt. Het programma ‘Kerken naar de Toekomst’ vormt de basis voor het uitvoeren van de verschillende (project)ideeën en ambities. Hiervoor is een agenda met concrete handvatten opgesteld, zoals een wegwijzer verduurzamen van kerken. Zo helpen we elkaar om de kerkgebouwen geschikt te maken voor de toekomst.

Ik wil mijn dank uitspreken aan alle mensen die hebben meegedacht en hebben bijgedragen aan het programma ‘Kerken naar de toekomst’. Dankzij de inzet en betrokkenheid van velen hebben we een goed beeld van de mogelijkheden en potentie van deze bijzondere gebouwen en plekken in onze gemeente.

1 Inleiding

Kerken speelden en spelen een belangrijke rol in de kernen van onze gemeente. Ze hebben niet alleen een religieuze functie, ze zijn vaak beeldbepalend in de kernen en vervullen veelal een maatschappelijke rol. Voor sommigen roepen ze herinneringen op of zijn een vertrouwde plek in het dorp.

De kerken worden niet meer zo intensief gebruikt als vroeger. De kerken zijn groot en kostbaar in onderhoud. Bovendien worden de kerken door een steeds kleiner aantal vrijwilligers onderhouden. We willen dat deze bijzondere gebouwen van betekenis kunnen blijven voor de inwoners van de gemeente Bunnik. Dit heeft geresulteerd in dit document wat we Programma Kerken naar de Toekomst noemen. Samen met belanghebbenden hebben we de afgelopen periode nagedacht over het religieus erfgoed van de gemeente. We hebben inzicht verworven in het reilen en zeilen van de actieve geloofsgemeenschappen en de mogelijkheden en wensen ten aanzien van het religieus erfgoed zijn onderzocht. Door dit proces samen te hebben doorlopen is het bij toekomstige ontwikkelingen gemakkelijker om met elkaar in gesprek te gaan over de toekomst van de kerken en het religieus erfgoed van de gemeente.

1.1 Wat is een kerkenvisie?

Het Nederlands religieus erfgoed is ongekend rijk en kan rekenen op draagvlak bij een breed publiek. Monumentale kerken, kloosters en hun interieurs worden gewaardeerd door jong en oud, en ongeacht of men zelf te kerke gaat of niet. Het afnemende aantal religieuzen zet het voortbestaan van veel kerken en kloosters echter onder druk. Met als gevolg dat een groot aantal voor de eredienst gesloten wordt, wordt herbestemd of dat soms verkrotting plaats vindt of zelfs sloop dreigt. Gelukkig zijn er ook positieve geluiden. Zo ontstaan nieuwe geloofsgenootschappen, groeit de aandacht voor het belang van de kerkgebouwen, met hun vaak prachtige interieurs en verhalen en bieden de gebouwen mogelijk oplossing voor hedendaagse ruimtelijke opgaven of in de vraag naar beschikbare ruimte. Het sluiten van kerkgebouwen voor de oorspronkelijke functie betekent dus niet per definitie het verlies van het gebouw en zijn bijzondere interieur. Nederland koestert zijn kerken en kloosters in toenemende mate. Inmiddels kennen we een lange traditie, waarin zorgvuldige en liefdevolle oplossingen worden gevonden voor meervoudig gebruik en hergebruik.[1]

De verwachting is dat veel kerkgebouwen de komende jaren hun religieuze functie zullen verliezen. Om kerkeigenaren die door willen als kerk of die hun gebouw juist een nieuwe functie willen geven te steunen, is op initiatief van toenmalig minister van Onderwijs Cultuur en Wetenschappen Ingrid van Engelshoven eind 2018 de ‘Nationale Kerkenaanpak’ in het leven geroepen: een samenwerking tussen de kerken, provincies, gemeenten en erfgoedorganisaties. Vanuit het programma ‘Toekomst Religieus Erfgoed’ maakten zij mogelijk dat er per gemeente tijdig nagedacht wordt over alle kerkgebouwen in die gemeente. Vanuit dit programma, dat liep van 2019 -2021, was het mogelijk om geld aan te vragen en zo extra aandacht aan religieus erfgoed te geven.[2] Het rijk stelde via decentralisatie uitkeringen geld beschikbaar aan gemeenten. De hoogte van het bedrag werd bepaald door het aantal gebouwen dat functioneel is ontworpen voor een religieuze functie, binnen de gemeentegrenzen. Een gemeente die tussen de 1 en 20 kerkgebouwen heeft krijgt 25.000 euro, een gemeente die tussen de 20 en 40 kerkgebouwen heeft 50.000 euro en een gemeente die meer dan 40 kerkgebouwen heeft 75.000 euro.

November 2023 is een vervolg voor het programma Toekomst Religieus Erfgoed ondertekend. Hiervoor is er in 2023 en 2024 jaarlijks € 400.000 beschikbaar gesteld voor maatschappelijke opgaven rondom verduurzaming, sociaal-maatschappelijke vraagstukken, transformatieruimte en de financiële consequenties voor gebedshuizen.[3]

Een kerkenvisie is een strategische visie op de toekomst van kerkgebouwen. Het opstellen van zo’n kerkenvisie gebeurt in dialoog tussen de gemeente, kerkeigenaren, inwoners, erfgoedorganisaties en/of

1 Tekst afkomstig van de website https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/religieus-erfgoed

2 Voor meer informatie over de Nationale Kerkenaanpak zie https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/religieus-erfgoed/de-nationale-kerkenaanpaka

3 Voor meer informatie over het vervolg programma Toekomst Religieus Erfgoed zie https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/religieus-erfgoed/nieuws/2023/11/13/ondertekening-vervolg-programma-toekomst-religieus-erfgoed

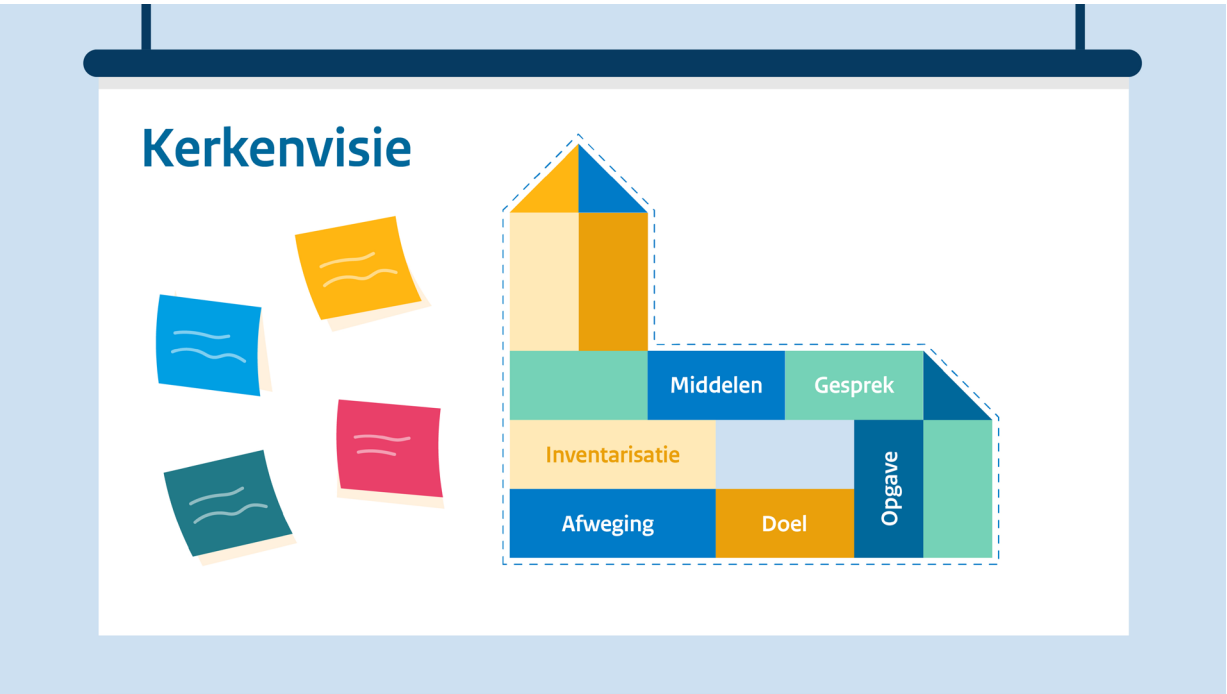

Figuur 1: Beeld Kerkenvisie kan verschillende doelen hebben

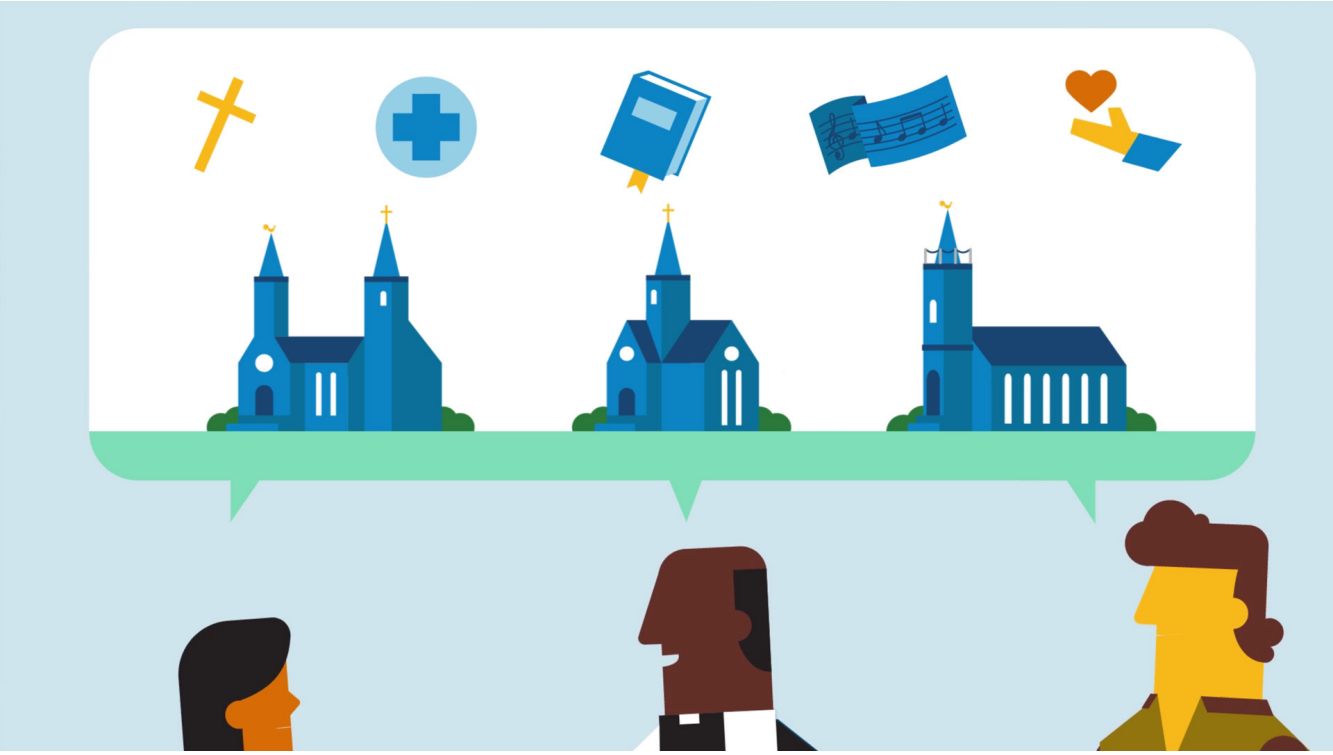

Figuur 2: Beeld Dialoog Kerkenvisie

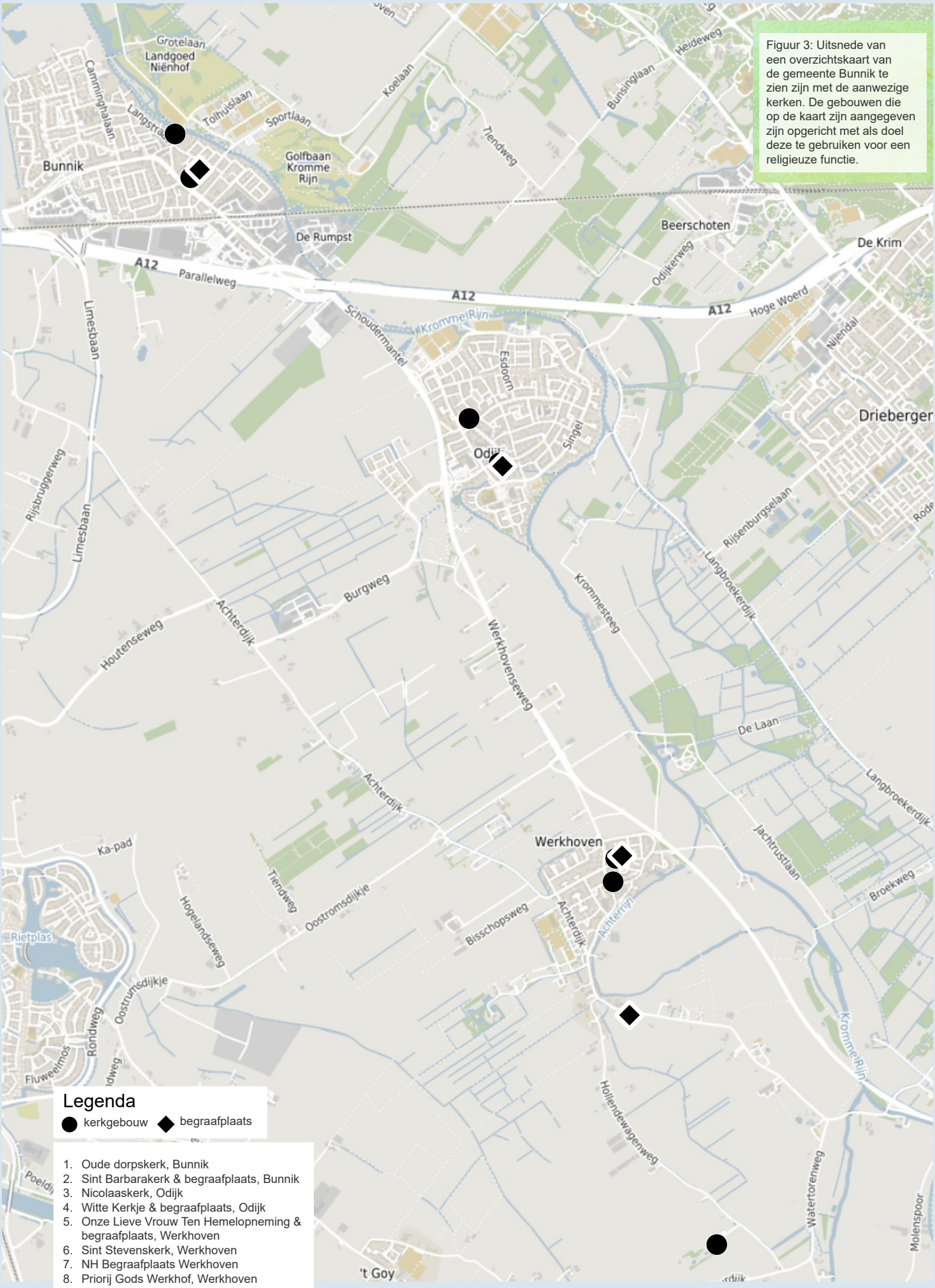

Figuur 3: Uitsnede van een overzichtskaart van de gemeente Bunnik te zien zijn met de aanwezige kerken. De gebouwen die op de kaart zijn aangegeven zijn opgericht met als doel deze te gebruiken voor een religieuze functie.

Legenda

● kerkgebouw ◆ begraafplaats

1. Oude dorpskerk, Bunnik
2. Sint Barbarakerk & begraafplaats, Bunnik
3. Nicolaaskerk, Odijk
4. Witte Kerkje & begraafplaats, Odijk
5. Onze Lieve Vrouw Ten Hemelopneming & begraafplaats, Werkhoven
6. Sint Stevenskerk, Werkhoven
7. NH Begraafplaats Werkhoven
8. Priorij Gods Werkhof, Werkhoven

erfgoedgemeenschappen. Het gaat dan over álle kerkgebouwen in die gemeente: monumentaal en niet-monumentaal, nieuw en oud, ongeacht denominatie.[4] Een kerkenvisie kan gaan over álle religieuze gebouwen binnen een gemeente; over christelijke kerken, synagogen, moskeeën en tempels. Het is aan de partijen zelf om te bepalen of in de kerkenvisie ook ander religieus erfgoed (kloosters, kapellen, begraafplaatsen) wordt meegenomen.

Het gaat dus over de functies van kerkgebouwen in de toekomst. Welke gebouwen blijven als kerk fungeren, welke kerkgebouwen worden geschikt gemaakt voor nevengebruik en welke gebouwen worden gesloten voor de eredienst en krijgen een andere functie? Maar het kan ook gaan over de wijze waarop men met elkaar het gesprek aangaat als er kerken gesloten of verkocht worden. De kerkenvisie is vormvrij, dat betekent dat er geen format is waar het aan moet voldoen. In elke gemeente zijn er andere uitdagingen en behoeften. Op basis van wat er nodig en wenselijk is kan het proces van het opstellen van een kerkenvisie worden aangepast. Door met elkaar in gesprek te gaan kunnen diverse wensen en belangen worden meegenomen. Dat kan leiden tot het ontstaan van nieuwe (erfgoed)gemeenschappen en genereert extra aandacht voor het belang van kerkgebouwen.

1.2 Een kerkenvisie voor de gemeente Bunnik

De gemeente Bunnik kent een rijk religieus erfgoed verleden. De kerkgebouwen spelen een belangrijke rol in de gemeente. Ze hebben niet alleen een religieuze functie, ze zijn vaak beeldbepalend, roepen herinneringen op of vervullen een maatschappelijke rol in het dorp, het zijn belangrijke ontmoetingsplekken.

De gemeente Bunnik wil kerkgemeenschappen en inwoners van de dorpen Werkhoven, Odijk, en Bunnik ondersteunen om te komen tot een duurzaam toekomstperspectief voor de kerkgebouwen. De kerkgebouwen zijn vaak het middelpunt van dorpen en steden, bakens in het landschap en plaatsen van herinnering. Sluiting van deze kerkgebouwen raakt direct de leefbaarheid in de dorpen en leegstand van de gebouwen bedreigt de instandhouding van het vaak beschermde cultuurhistorische erfgoed en het landschap met karakteristieke kerkdorpen. Een kerkenvisie traject zorgt ervoor dat er bewuster wordt nagedacht over de toekomst van de kerkgebouwen en de waarde die de kerkgebouwen vertegenwoordigen voor de inwoners van de dorpen, kerkgangers of niet. Door de komst van de Omgevingswet (invoering 1 januari 2024) heeft de gemeente Bunnik ervoor gekozen om deze visie juridisch te borgen door er een ‘programma’ van te maken. Zo kan de opbrengst van het participatietraject met de kerkbesturen en de inwoners gekoppeld worden aan de omgevingsvisie.[5] Daarom hebben we de kerkenvisie voor de gemeente Bunnik Programma Kerken naar de Toekomst genoemd.

Erfgoed zorgt ervoor dat dorpelingen zich thuis voelen in de gemeente Bunnik. Juist in tijden van grote maatschappelijke veranderingen, zorgt het lokale erfgoed voor een houvast en geeft het een gevoel van vertrouwdheid. Voor het religieus erfgoed geldt dit in grote mate. Het versterkt de identiteit van de buurt en de architectuur weerspiegelt de verschillende bouwperiodes in de gemeente Bunnik. Voor het Programma Kerken naar de Toekomst van de gemeente Bunnik zijn zeven locaties bestudeerd, zes kerken en een voormalig klooster. De zes kerken zijn op het moment van schrijven in religieus gebruik. De kerkgebouwen zijn in eigendom van twee verschillende denominaties.

De kerkgebouwen die nog een religieuze functie hebben staan centraal. Dit betreft de volgende kerken:
- Oude Dorpskerk (Kerkpad 2, Bunnik)
- Sint Barbarakerk (Stationsweg 36, Bunnik)
- Witte Kerkje (Zeisterweg 34, Odijk)
- Nicolaaskerk (Sint Nicolaaslaan 1, Odijk)
- Sint Stevenskerk (De Brink 5, Werkhoven)
- Onze Lieve Vrouw Ten Hemelopneming (Herenstraat 9, Werkhoven)

En voormalig klooster:
- Priorij Gods Werkhof (Hollendewagenweg 20, Werkhoven)

4 Het woord denominatie wordt hier gebruikt om een levensbeschouwelijke stroming aan te duiden, bijvoorbeeld rooms-katholiek of protestants.

5 In de omgevingsvisie beschrijven we als gemeente Bunnik hoe wij vinden dat onze leefomgeving er in 2040 uit moet zien. We beschrijven waar inwoners, bedrijven en de gemeente rekening mee moeten houden bij het maken van ruimtelijke plannen.

In De Kapel, onderdeel van het voormalige klooster Gods Werkhof, was bij de start van het kerkenvisietraject een geloofsgemeenschap actief, maar De Kapel is op het moment van schrijven niet langer religieus in gebruik. In zomer 2023 is de geloofsgemeenschap opgeheven en is er na 63 jaar een einde gekomen aan de diensten in de kapel van de priorij. De Kapel blijft in de toekomst wel voor religieus gebruik beschikbaar. Ook de Stichting Godswerkhof blijft actief, deze stichting beheerd, documenteert en bewaakt het culturele erfgoed en verzorgt driemaal per jaar gebouw- en tuinrondleidingen.[6]

De gemeente Bunnik wil de geloofsgemeenschappen en gebruikers van de kerken en het klooster met het 'Kerkenvisie-traject' stimuleren om een integraal en duurzaam toekomstperspectief voor de religieus erfgoedgebouwen in de kernen Odijk, Bunnik en Werkhoven op te stellen. Het religieus erfgoed speelt een belangrijke rol in de betekenisgeving van de geschiedenis van Bunnik en dat het belangrijk is om zorgvuldig om te gaan met de historische waarden. Zo kan iedereen ervan genieten. Niet alleen nu maar ook toekomstige generaties.

1.3 Doelen en ambitie

Het belangrijkste overkoepelende doel voor het opstellen van het Programma Kerken naar de Toekomst is om samen de koers voor de toekomst van het religieus erfgoed te bepalen. Voor de gemeente Bunnik is het doel om samen met de verschillende (kerk)gemeenschappen, kerkeigenaren en -beheerders, inwoners en andere betrokken organisaties gezamenlijke en gedragen strategische keuzes te maken om zo te komen tot een integraal duurzaam toekomstperspectief voor de kerkgebouwen in de kernen Odijk, Bunnik en Werkhoven te komen.

6 Meer informatie over de geschiedenis van het voormalig klooster, de stichting en de augustijnse lekenbeweging is te vinden op de volgende plekken: https://www.samaya.nl/over-samaya/historie/, https://godswerkhof.nl/ en www.familiaaugustiniana.nl/familiagroepen/gemeenschap-gods-werkhof-werkhoven/

Afbeelding 3: De Oude Dorpskerk in Bunnik

Afbeelding 4 (boven): De Nicolaaskerk in Odijk. Afbeelding 5 (onder): Onze Lieve Vrouw Ten Hemelopneming in Werkhoven.

De kerk als drie-eenheid

Het woord kerk kent meerdere betekenissen.

1. **De kerk als gebouw.**
   Welk gebruik heeft het gebouw in de toekomst? Welke waarde en betekenis behoudt en/of krijgt ze hiermee?

2. **De kerk als lokale geloofsgemeenschap.**
   De gemeenschap voelt zich als groep mensen verbonden aan het kerkgebouw met persoonlijke gevoelens en herinneringen. Ze dragen hier financieel en soms als vrijwilliger aan bij. Het gebouw is gevoelsmatig eigendom van de (kerk) gemeenschap. Het is hun ‘thuis’. De geloofsgemeenschap speelt een belangrijke rol in het proces bij het (veranderend) gebruik van de komende jaren. Zij bepalen de vitaliteit en omvang van de geloofsgemeenschap en daarmee het gebruik van de plek. Het is van groot belang dit collectief aan mensen te betrekken en stap voor stap mee te nemen in de visie en eventuele veranderingen in gebruik in de nabije of verre toekomst.

3. **De kerk als instituut.**
   De kerk als organisatie waarbij leden zijn ingeschreven en die vaak óók boven lokaal wordt bestuurd. In dit Programma Kerken naar de Toekomst laten we de kerk als instituut buiten beschouwing en hebben we het voornamelijk over de kerk als gebouw en als geloofsgemeenschap.

Figuur 4: Beeld over de kerk als drie-eenheid

2 In gesprek met kerkbesturen, beleidsadviseurs & inwoners

Een belangrijk doel van het Programma Kerken naar de Toekomst is het starten van de dialoog. Erfgoedzorg is een gedeelde verantwoordelijkheid. De gemeente Bunnik wilde graag samen met de kerkeigenaren, de geloofsgemeenschappen én de inwoners van de gemeente Bunnik in gesprek. Zo kan er tijdens het participatieproces draagvlak worden gecreëerd voor de visie op het toekomstig gebruik van de kerkgebouwen in Werkhoven, Odijk en Bunnik.

2.1 Verkennende gesprekken kerkbesturen

Voordat het traject is uitbesteed aan een partij die de onafhankelijke procesbegeleiding op zich kon nemen heeft de wethouder verkennende gesprekken gevoerd met de kerkbesturen. Zo kon de uitvraag op de behoefte van de geloofsgemeenschappen in de gemeente worden toegespitst.

Uit dit eerste gesprek wordt geconcludeerd dat een Programma Kerken naar de Toekomst kan helpen bij actuele vraagstukken en toekomstige vraagstukken. Tijdens de bijeenkomst komen de verschillende kerken ter tafel en worden door de aanwezige bestuurders de stand van zaken per kerk besproken. Hierbij wordt door de katholieke kerken gesignaleerd dat zij geen eigenaar zijn van het gebouw maar dat het bisdom eigenaar is van de kerk en dat deze kerkbesturen dus niet autonoom zijn in hun toekomstkoers. Het parochiebestuur is in deze dus een belangrijke partner en schakel. Door de wethouder wordt gesignaleerd dat de kerkgebouwen tot op heden niet specifiek onderdeel uitmaken van het gemeentelijke beleid. Toch zijn de kerkgebouwen zeker van betekenis voor de gemeente Bunnik en die betekenis kan groter worden. Opgemerkt wordt dat vanuit het sociaal domein wel regelmatig contact is tussen gemeente en kerkgenootschappen. Daarnaast wordt aandacht gevraagd voor het voormalige klooster Gods Werkhof, in de kapel is nog een geloofsgemeenschap actief en de aanwezigen vinden het van belang om deze ook bij het Programma Kerken naar de Toekomst te betrekken.

Nadat aan de hand van de uitvraag het kerkenvisietraject is opgestart zijn er met alle kerkbesturen op locatie gesprekken gevoerd. Aan de hand van een gespreksleidraad op verschillende onderwerpen is de situatie per kerk in beeld gebracht. De onderstaande onderwerpen zijn bij deze gesprekken geagendeerd. Op deze manier is er beeld verkregen van de actuele stand van zaken per geloofsgemeenschap.

Gespreksonderwerpen

- Inzicht vitaliteit geloofsgemeenschap
- Inzicht gebouw en terrein (bijzonderheden kerkgebouw, bijgebouwen en omgeving
- Inzicht nevengebruik en inkomsten
- Energie en duurzaamheid
- Vrijwilligers
- Verbinding met de dorpsgemeenschap
- Relatie met de gemeente

Uitdagingen

- Teruglopend kerkbezoek (katholieke kerken)
- Hoge kosten vs inkomsten
- Energie en duurzaamheid
- Samenwerking gemeente bij ontwikkelingen gebouw/terrein
- Vrijwilligers (tekort/op leeftijd)

Kansen, wensen en ideeën

- Sociaal maatschappelijke betekenis voor dorpen (zorg, activiteiten en ruimte)
- Mogelijkheden ander gebruik kerk- of bijgebouwen
- Inzicht gebouw en terrein (bijzonderheden kerkgebouw, bijgebouwen en omgeving
- Inzicht nevengebruik en inkomsten
- Energie en duurzaamheid
- Vrijwilligers
- Verbinding met de dorpsgemeenschap
- Relatie met de gemeente

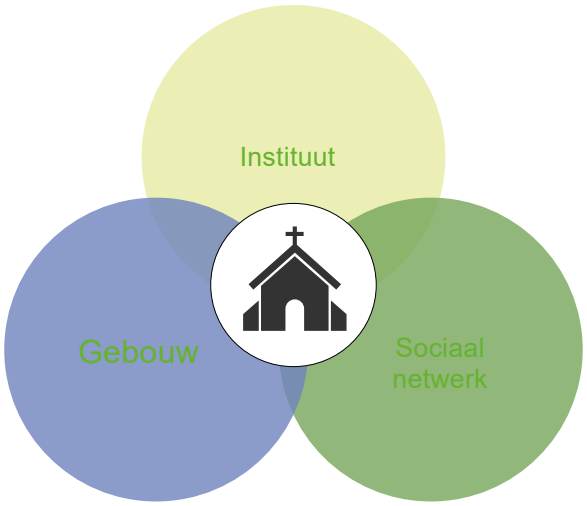

Figuur 5: De kerk in de samenleving: als gebouw, instituut en onderdeel van het sociale netwerk

Een doel van het kerkenvisietraject is ook het zoeken naar het gedeelde belang van de verschillende kerkbesturen. Daarom is er na het individuele gesprek een samenkomst georganiseerd waar de kerkbesturen gedeelde thema's konden uitdiepen. Tijdens deze zogenoemde startbijeenkomst van de kerkenvisie is gereflecteerd op de opbrengsten van de locatiebezoeken en zijn samen de uitdagingen en kansen geformuleerd.

2.2 Werksessie beleidsadviseurs gemeente Bunnik

Om de uitvoerbaarheid van het Programma Kerken naar de Toekomst te stimuleren is het belangrijk is om het religieuze erfgoed integraal in te bedden in de ambtelijke organisatie. In deze sessie hebben we naar relevante en actuele thema's en ontwikkelingen gekeken die er spelen in de gemeente en waar de kerken mogelijk een rol in kunnen spelen. Daarnaast hebben we verschillende mogelijkheden verkend om de resultaten van het kerkenvisietraject te borgen in gemeentelijk beleid en/of instrumenten. Beleidsadviseurs van de teams ruimtelijke ordening, sociaal domein en communicatie bundelden hun denkkracht. Het bleek dat de kerken en het religieus erfgoed al op in verschillende casussen in het werk van de beleidsadviseurs aan bod komen.

Tijdens deze werksessie is verkend wat de gewenste rol is van de gemeente Bunnik bij het ontwikkelen van een toekomstperspectief voor de kerken in de gemeente. De rol van de gemeente lijkt in eerste instantie een oneigenlijke rol, in Nederland is er immers een scheiding van kerk en staat. Maar het belang van het behoud van het lokale cultureel erfgoed en de bakens van de dorpen en herkenningspunten in het landschap maken dat het naast de wettelijke taken van monumentenzorg ook om een groter goed gaat. Er komen heel veel zaken samen bij de kerkgenootschappen, het kerkgebouw en de dorpsgemeenschappen hieromheen. Het uitgangspunt is om de kerkgebouwen te behouden, maar er moet per casus inhoudelijk verkend worden wat mogelijk is. Beschermen is erg belangrijk, maar we moeten wel in ontwikkeling blijven om met de tijd mee te kunnen gaan. Als gemeente kan je dit stimuleren en ondersteunen. Per dorp en per kerk onderzoekt de gemeente Bunnik welke rol als overheid het meest effectief is, is de (dorps)gemeenschap geholpen met een regisserende, stimulerende of faciliterende rol? Tijdens deze werksessie werd duidelijk dat de kerkbesturen in de verschillende dorpskernen verschillende behoeften hebben en dat de gemeente haar rol hierop wil afstemmen.

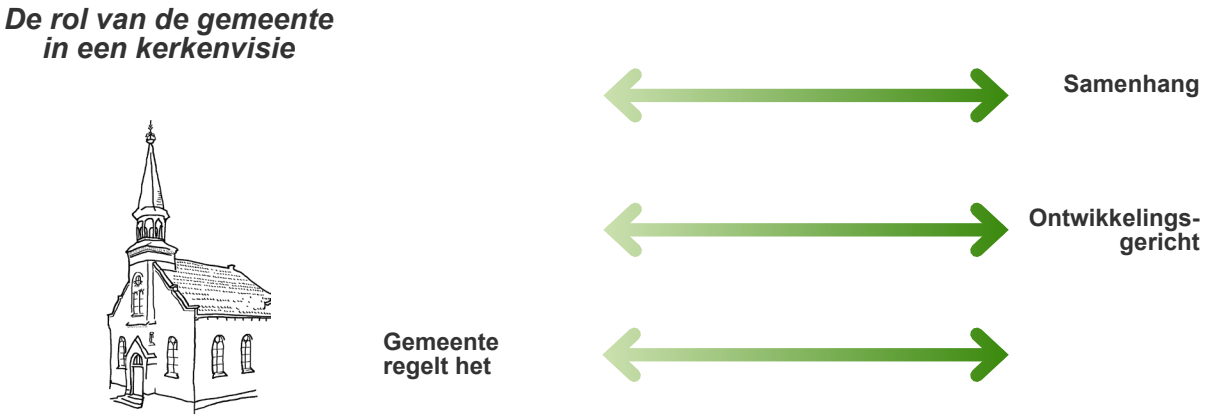

Figuur 6: De rol van de gemeente in relatie tot het religieus erfgoed

2.3 Erfgoedwaarden in beeld

De kerk staat voor meer dan religie, het is een belangrijke plek voor de gemeenschap. Want kerken zijn van oudsher prachtige ontmoetingsplekken. Een gebouw waar je samenkomt om geloof te belijden, waar vooraanstaande burgers werden begraven, waar werd gerouwd, gevierd en gezongen. Kerken zijn verweven met belangrijke gebeurtenissen, herinneringen en levens van mensen: ze representeren een deel van hun persoonlijke geschiedenis en de geschiedenis van het dorp. De kerken bepalen mede hierom mee aan de identiteit van de gemeente. Dat geldt ook zeker voor de kerken van de dorpen in de gemeente Bunnik.

Als onderdeel van de inventarisatie van het religieus erfgoed van Bunnik zijn zogenaamde ‘Kerkenpaspoorten opgesteld. Deze paspoorten geeft in één oogopslag de belangrijkste informatie over het kerkgebouw en het voormalig klooster weer. Het paspoort geeft inzicht in feitelijke informatie, zoals de architect, bouwjaar, bijzonderheden qua interieur, exterieur, restauraties en bijzondere gebeurtenissen die in het gebouw hebben plaatsgevonden. The Missing Link heeft het paspoort opgesteld op basis van archiefonderzoek en locatiebezoeken. Het is goed dat op deze manier van elke kerk in de gemeente en het voormalige klooster nu een document met de belangrijkste feiten en bijzonderheden beschikbaar is. De Kerkenpaspoorten zijn als bijlage II van dit document te raadplegen.

Naast inzicht in de ‘harde’ erfgoedwaarden is het ook belangrijk om de meer ‘zachte’ waarden in beeld te brengen. De ‘harde’ erfgoedwaarden zijn heel feitelijk en beschrijvend, naast deze objectieve waarden zijn ook de subjectieve, meer zachte waarden van belang. Daarin worden gebruikswaarde, identiteitswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde onderscheiden. Gebruikswaarde wordt gevormd door: bruikbaarheid en functionele samenhang; toekomstwaarde door aanpasbaarheid, duurzaamheid en beheerbaarheid; en belevingswaarde door diversiteit, identiteit en schoonheid. Hieronder volgt een uitgebreidere beschrijving van deze waarden:

De gebruikswaarde wordt gevormd door hoe de kerk gebruikt wordt, religieus gebruik en nevengebruik. Dit kan aangevuld worden met een bestemmingsplancheck en de voorzieningen zoals de capaciteit qua zitplaatsen, de aanwezigheid van keuken en toiletten en de gebruiksmogelijkheden voor activiteiten.

De identiteitswaarde van de kerken hangt samen met de mate waarin de kerk een rol speelt in de identiteit van de gemeente en haar inwoners. Bijvoorbeeld; de kerk bepaalt mede de identiteit van het dorp; de kerk fungeert als ruimtelijk herkenningspunt waaraan de geschiedenis van het gebied is af te lezen. De kerk draag bij aan identiteitsvorming, geeft een thuisgevoel en een gevoel van trots onder de inwoners.

Figuur 7: Voorbeeld Kerkenpaspoort van de Oude Dorpskerk Bunnik (l) en Witte Kerkje (r) in

De belevingswaarde van de kerken bepaalt de mate waarin de kerk door de mens in subjectieve zin wordt ervaren en beleefd. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om: de mate van waardering door een collectief aan inwoners/bezoekers en/of andere belanghebbenden vanwege de materiële en/of immateriële kwaliteiten; de belangrijkheid van de plek die de kerk inneemt binnen de herinneringen en getuigenissen van een grote groep inwoners of belanghebbenden; de mate waarin de kerk geniet van publieke bekendheid en wordt vastgelegd op foto's, in film, in literatuur of muziek. Het inspireert en heeft een plek in de geschiedschrijving van en over het dorp; de mate waarin de kerk een sterke breed gedragen zintuigelijke ervaring oproept zoals geluid (horen) licht (zien) geur (ruiken) voelen en proeven.

De toekomstwaarde van de kerken gaat om het vermogen om ruimtelijke gevolgen van veranderende omstandigheden op te vangen. Het gaat over de aanpasbaarheid, de duurzaamheid en beheerbaarheid van de kerk. De toekomstwaarde zijn opgehaald door uitnodigende vragen te stellen en te door te dromen over de toekomst van de kerkgebouwen. Wat voor plek zou het in de toekomst kunnen zijn? En welke elementen zijn dan belangrijk om mee te nemen?
De zachte waarden overlappen en versterken elkaar ook op onderdelen. Deze zachtere waarden zijn tijdens een inloopbijeenkomst op 12 september 2023 in beeld gebracht. Aan de hand van vragen op posters per dorp zijn we met de bezoekers in gesprek gegaan en hebben we gevraagd om de vragen per dorpskern en per kerk te beantwoorden.

De vragen en de posters werkten goed, maar de verwachtte opkomst bleef uit. Het aantal deelnemers aan de avond was niet representatief genoeg. De kerkbesturen hadden na afloop van de inloopavond nog sterk de behoefte om de inwoners te bevragen over de betekenis van de kerkgebouwen en de geloofsgemeenschappen voor de dorpen. De avond is prettig verlopen maar er waren vooral mensen van de kerkbesturen en de geloofsgemeenschappen aanwezig, de niet kerkelijke inwoners waren ondervertegenwoordigd. Welke behoeften leven er bij de inwoners en wat kunnen de geloofsgemeenschappen bieden aan de dorpen? Tijdens de tweede bijeenkomst met de kerkbesturen is daarom de wens uitgesproken een enquête met vragen (zoals op de posters) uit te zetten in de dorpen zodat ook de mening van de niet-kerkgangers in beeld zou komen. Op basis van een bredere raadpleging zouden de aanvullende pagina's van het kerkenpaspoort; het zogenoemde Waardenpaspoort kunnen worden opgesteld.

Figuur 8: Voorbeeld Waardenpaspoort van de Oude Dorpskerk in Bunnik.

2.4 Inloopbijeenkomst

Zoals benoemd was de opkomst bij de inloopbijeenkomst niet groot, er is wel door de deelnemers actief bijgedragen. Hier volgt een samenvatting van de opbrengst. In de drie kernen Bunnik, Odijk en Werkhoven hebben de kerken stuk voor stuk een rijke historische waarde en zijn ze verankerd in de gemeenschap. Ze dienen als plekken van rust, bezinning en gemeenschapsgevoel. De architectuur en specifieke kenmerken van elke kerk, zoals klokken en orgels, zijn aspecten die regelmatig worden genoemd en gewaardeerd.

In Bunnik bevindt zich de Oude Dorpskerk. Bezoekers waarderen de gunstige locatie te midden van witte huisjes en beschrijven het als een plaats van rust. De kerk biedt gelegenheid voor zang, muziekbeleving, vieringen en afscheidsmomenten. Als prominente plek in de gemeenschap dient de kerk ook als locatie voor kerkelijke vieringen. Als de kerk er niet meer zou zijn, zouden aspecten als het meezingen met ‘Christmas carols’ en de historische waarde gemist worden. Bij de Sint Barbarakerk worden elementen zoals de robuuste uitstraling en de combinatie met de begraafplaats genoemd. De klok en het orgel, met zijn rijke historische achtergrond, zijn ook waardevolle elementen voor bezoekers. Mocht deze kerk verdwijnen, dan zou het gemis van deze kenmerken gevoeld worden.

In Odijk staat het karakteristieke Witte Kerkje. Bijzonderheden zoals de bloeiende prunussen in het voorjaar, de verbinding naar de Rijn en de band met het verleden worden aangehaald. Daarnaast is het geluid van de klokken een opmerkelijk element. Als het kerkje er niet meer zou zijn, zou het verlies van dit dorpse karakter en de architectuur opvallen. In Odijk staat ook de Nicolaaskerk. Deze staat bekend als een locatie voor zang en diverse gelegenheden en als initiatief van de dorpsgemeenschap. Tijdens feestdagen, zoals Kerst en Pasen, trekt de kerk extra bezoekers. De markante klok op de toren is een karakteristiek punt. Als deze kerk zou verdwijnen, zou met name het gemis van deze klok opvallen.

In Werkhoven ligt de Onze Lieve Vrouwe Tenhemelopneming. De ligging, historische waarde en functie als rustplaats zijn kenmerkende aspecten. Mocht deze kerk ooit verdwijnen, dan zouden deze specifieke kwaliteiten gemist worden. Tot slot is er de Stevenskerk in Werkhoven. Deze kerk wordt geroemd om zijn historische uitstraling en zijn rol in het dorpsgezicht. De prominente ligging van de kerk in het landschap wordt eveneens gewaardeerd. Als de Stevenskerk er niet meer zou zijn, zou dit een verlies voor het dorpsgezicht betekenen.[7]

Aan de hand van de inloopbijeenkomst waren ook al wel zogenaamde zachte waarden in beeld te brengen, maar vanwege de geringe opkomst zijn deze niet representatief te noemen.

7 NB Het voormalige klooster Gods Werkhof is niet in deze vragen op de posters betrokken.

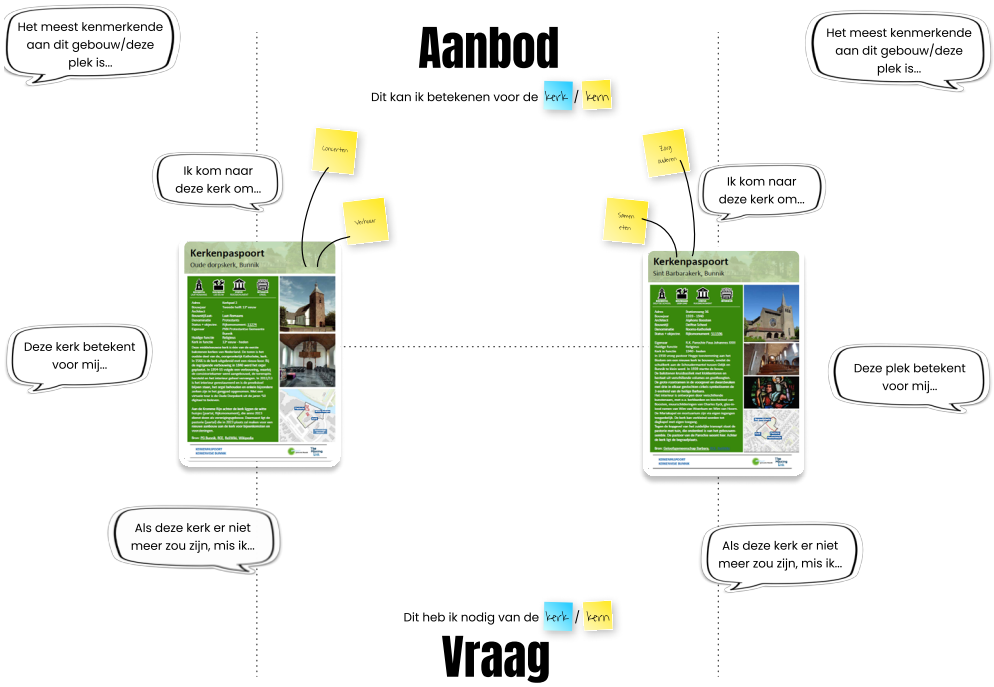

Figuur 9: Voorbeeld poster inloopbijeenkomst Bunnik.

Aanbod Bunnik

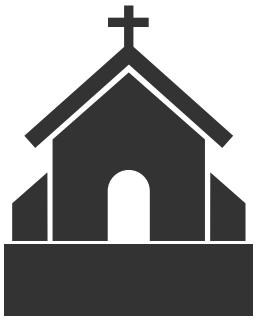

- Witte huisjes
- Kromme Rijnconcerten
- Maartijden, inloopkoffie
- Rouw en trouw
- Bezinning, stilte
- Stemlokaal

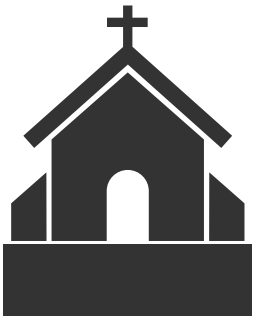

- Voorterrein van de kerk
- Bezoek aan ouderen (80+)
- Vieringen (o.a. vanuit scholen)
- Ziekenbezoek
- Ruimtes

Aanbod Werkhoven

- Vieringen: jaarlijkse kerstmark, Taizevieringen
- Zang, muziek
- Plaats voor samenkomst alle inwoners, sociale contacten
- Meditatieve bijeenkomsten
- Zeer betrokken vrijwilligers

- Locatie: dichtbij OV, parkeergelegenheid
- Rouw en trouw

Aanbod Odijk

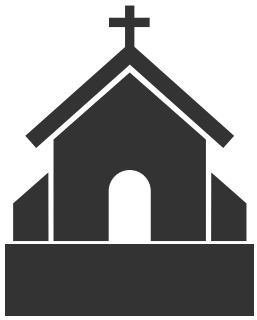

- Duurzaamheidreflecties
- Lezingen
- Informatievoorziening
- Muziek, open podia
- Gezelschap (koffie met een oortje)
- Sociaal netwerk en vangnet
- Verhuur ruimtes
- Rouw en trouw

- Vieringen, excursies met scholen
- Zingeving en inspiratie
- Stilte, meditatie

Zachte waarde Odijk

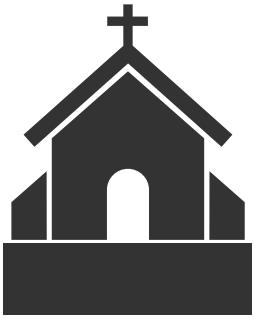

- Vriendelijke plek
- Vebinding Rijn en landelijk gebied
- Verleden
- Klokken
- Dorpse karakter
- Architectuur
- Muziekbeleving
- Pranussen, bongerd, schapenwei
- Rust, bezinning

- Zang
- Geloofsbeleving
- Voor en door het dorp
- Feestdagen
- Klok
- Eenvoud
- Open plek
- Potentie voor de toekomst
- Vertrouwd

Figuur 10:Voorbeelden van verwerking aanbod en de zachte waarden van de kerken die is opgehaald tijdens de inloopbijeenkomst Bunnik.

2.5 Themabijeenkomst kerkbesturen

Tijdens de thema bijeenkomst met de kerkbesturen is er tijd genomen om op twee thema's dieper in te gaan. Het eerste thema wat centraal stond was Twee thema's centraal behoud en gebruik van de kerkgebouwen. Duurzaamheidcoach van de Provincie Utrecht presenteerde de regeling verduurzaming maatschappelijk vastgoed en lichtte toe welke mogelijkheden er zijn voor de kerkbesturen om aan deze regeling deel te nemen. Het tweede thema was de sociaal maatschappelijke rol van de geloofsgemeenschappen. De kerken hebben een groot aanbod aan activiteiten en er zijn kansen gesignaleerd om de vraag vanuit de inwoners/ andere organisaties en het aanbod van de kerken beter bij elkaar te kunnen brengen. Tijdens het tweede deel van deze bijeenkomst presenteerde Bunnik Samen, een netwerkorganisatie die ontwikkeld en beheerd wordt door bewoners van Bunnik de mogelijkheden die Bunnik Samen op dit moment biedt en werd er verkend of er meer samenwerkingsmogelijkheden zijn.

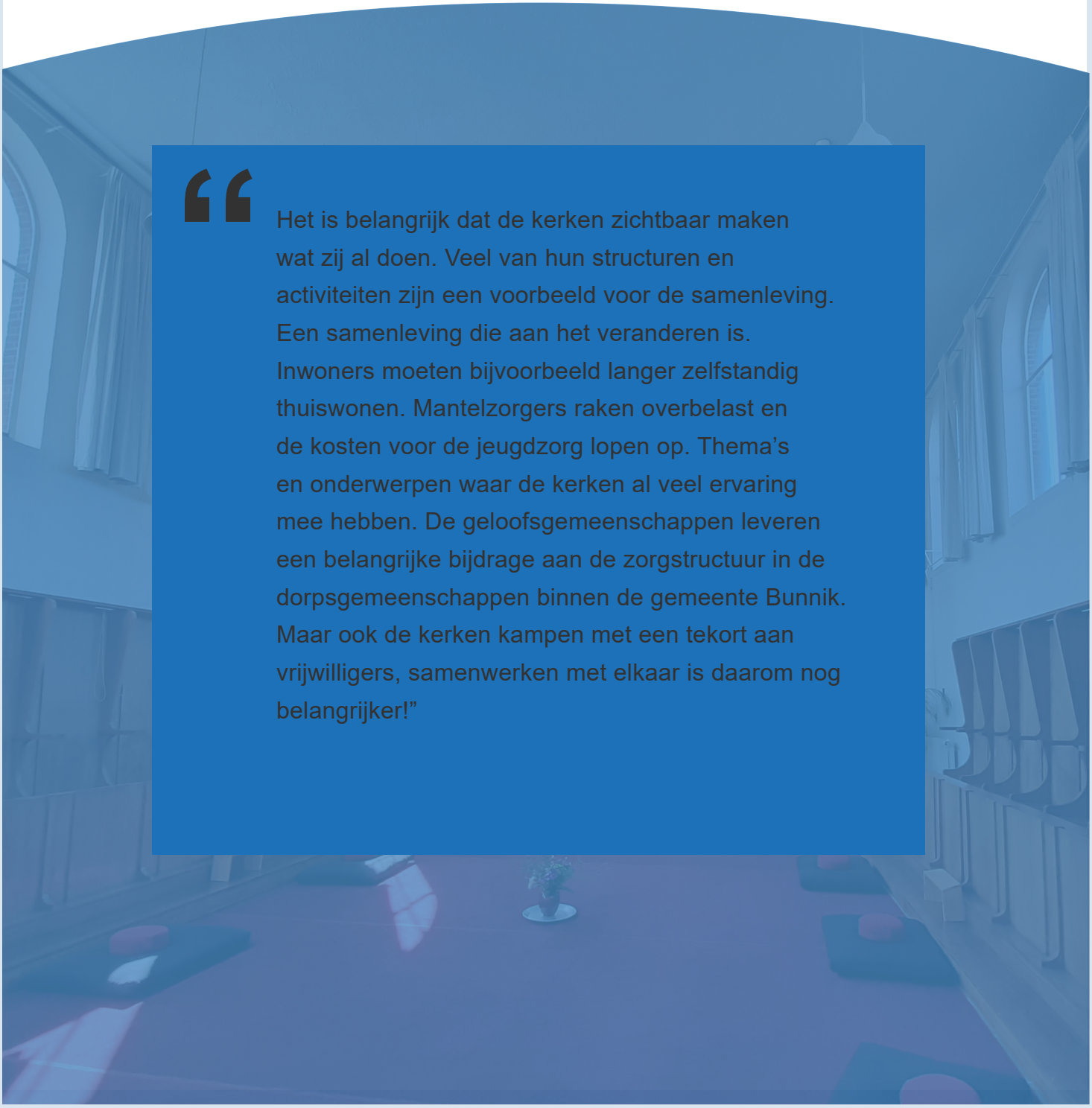

> "Het is belangrijk dat de kerken zichtbaar maken wat zij al doen. Veel van hun structuren en activiteiten zijn een voorbeeld voor de samenleving. Een samenleving die aan het veranderen is. Inwoners moeten bijvoorbeeld langer zelfstandig thuiswonen. Mantelzorgers raken overbelast en de kosten voor de jeugdzorg lopen op. Thema's en onderwerpen waar de kerken al veel ervaring mee hebben. De geloofsgemeenschappen leveren een belangrijke bijdrage aan de zorgstructuur in de dorpsgemeenschappen binnen de gemeente Bunnik. Maar ook de kerken kampen met een tekort aan vrijwilligers, samenwerken met elkaar is daarom nog belangrijker!"

2.6 Enquête inwoners

Omdat de inloopbijeenkomst niet voldoende representatieve opbrengsten opleverden is besloten om de inwoners van de gemeente te raadplegen door het inzetten van een enquête. Deze enquête is uitgezet op de projectpagina Kerkenvisie Bunnik van de gemeente Bunnik en kon digitaal ingevuld worden. Maar de enquête is ook verspreid door de kerkbesturen en door het netwerk Bunnik Samen.

Gedurende een aantal weken, van 29 februari tot en met 8 april 2024, konden inwoners een vragenlijst invullen en zo hun mening geven. Door de grote inzet van de kerkbesturen en het netwerk Bunnik Samen hebben bijna 600 personen de vragenlijst ingevuld, wat een fantastische score is!

Wat werd de inwoners van de gemeente gevraagd? De vragen gingen onder andere over de betekenis van de kerkgebouwen voor de gemeenschap en hoe de kerkgebouwen in onze gemeente in de toekomst zouden kunnen worden gebruikt. Deze en andere soortgelijke vragen stonden centraal. Er werd gezocht naar een duurzaam toekomstperspectief en de maatschappelijke betekenis van het religieuze erfgoed in de dorpen Bunnik, Odijk en Werkhoven. Uit de vragenlijst blijkt dat 47% van de respondenten vindt dat de religieuze functie behouden moet blijven, maar er deels ruimte moet zijn voor een andere invulling van de gebouwen. Opvallend was dat ruim de helft van de reacties kwam van 50 tot 69-jarigen. Ongeveer 60% noemt zich geen kerkganger, maar toch heeft zo'n 80% van alle respondenten binding met één of meer kerken. De binding is meestal het grootst met de kerkgebouwen in de eigen gemeente. Uit de antwoorden van de deelnemers bleek in elk geval een duidelijke lokale betrokkenheid: mensen uit de dorpen voelen het meest bij de kerken uit het 'eigen' dorp, zowel kerkgangers als niet-kerkgangers. Ook is uit de enquête gebleken dat de kerken diverse rollen vervullen, zo zijn het naast plekken voor geloofsbelijdenis ook locaties voor bezinning en ontmoeting. Daarnaast worden kerken gezien als belangrijke herkenningspunten binnen de dorpen.
Veruit de meeste respondenten geven aan dat ze ofwel de kerkgebouwen het liefst blijven gebruiken zoals nu, of ze kunnen zich (nu, of in de toekomst) een deels andere invulling voorstellen. Meest genoemd worden daarbij:

- Cultureel, zoals theater, expositie of muziek
- Maatschappelijk, zoals bibliotheek, zorg-, ontmoetingscentrum
- Educatief, zoals onderwijs

Van degenen die met enige regelmaat de kerk bezoeken, doen de meesten dat jaarlijks. En op de vraag wat er behouden moet worden voor de toekomst lopen de antwoorden uiteen. Vaak gaat het over het gebouw zelf of delen ervan, zoals de toren, klokken of het orgel. De historische waarde ervan wordt gewaardeerd, maar een groot deel van de mensen gaf daarnaast aan dat de huidige sociale functie als ontmoetingsplaats, niet zou mogen verdwijnen.

De uitkomsten van de enquête verwerkt in een rapportage waarin de resultaten per dorpskern en per kerk raadpleegbaar zijn. Deze resultaten zijn te vinden in bijlage XI.

Ook zijn de resultaten gebruikt om te verwerken in de Kerkenpaspoorten, deze zijn te vinden in bijlage II.

3 Visie op religieus erfgoed

3.1 Visie op Religieus Erfgoed

De gemeente Bunnik heeft een rijk religieus verleden. Het religieus erfgoed, speelt een belangrijke rol in het uitdragen van het cultuurhistorisch verhaal en de identiteit van de (kerk)dorpen Bunnik, Odijk en Werkhoven. Toekomstbestendig gebruik van dit erfgoed en zorgvuldige omgang hiermee én met de bestaande groenstructuren vormt de basis bij ontwikkelingen voor het behoud en versterken van de lokale identiteit.

De gemeente Bunnik vindt het belangrijk dat het religieus erfgoed behouden blijft en stimuleert breder gebruik en goed onderhoud van de gebouwen. De kerken dragen in belangrijke mate bij aan de beeldkwaliteit van de dorpen. Daarnaast stelt de gemeente informatie over het aanwezige religieuze erfgoed beschikbaar in de vorm van kerkenpaspoorten. Deze paspoorten kunnen ingezet worden bij ontwikkelingen in het ruimtelijk domein en stimuleren erfgoedinclusieve ontwikkeling. Het uitgangspunt hierbij is het behoud van de kerkgebouwen waarbij wordt ingezet op het versterken van waarden en betekenissen van de gebouwen in én voor hun omgeving. Met deze inzet kunnen de kerkgebouwen herkenbare bakens van de dorpen blijven.

De kerken zijn ook belangrijke ontmoetingsplekken in de dorpen. De gemeente Bunnik herkent de waarde van de sociaal maatschappelijke rol die de kerken vervullen voor de dorpen. Er is sprake van sterke betrokken netwerken rond de geloofsgemeenschappen die laagdrempelig hulp, zorg en ondersteuning bieden. De kerkgebouwen en hun gebruik dragen direct bij aan de leefbaarheid van de dorpsharten en het welzijn van de inwoners.

3.2 Rol van de gemeente

De rol van de gemeente lijkt in eerste instantie een oneigenlijke rol, in Nederland is er immers een scheiding van kerk en staat. Maar het belang van het behoud van het lokale cultureel erfgoed en de herkenningspunten in het landschap en in de dorpen maken dat het, naast de wettelijke taken van de erfgoedzorg, ook om een groter goed gaat. Er komen heel veel zaken samen bij de kerken en dorpsgemeenschappen hieromheen. Er zijn verschillende mogelijkheden om je als gemeente te positioneren. Is het belangrijkste doel bescherming of streeft de gemeente meer een integrale aanpak na? Wil de gemeente veel reguleren, regisseren, stimuleren of juist reageren en meebewegen met initiatieven? Deze ‘keuze’ voor een rol en het bijbehorende sturingsmogelijkheden wordt medebepaald door de cultuur en werkwijze binnen een gemeente, de beschikbare ambtelijke capaciteit en het eigen organiserend vermogen.

De gemeente Bunnik wil de geloofsgemeenschappen en gebruikers van de kerken en het voormalige klooster stimuleren om een integraal en duurzaam toekomstperspectief voor de religieus erfgoedgebouwen in de kernen Odijk, Bunnik en Werkhoven op te stellen. De gemeente Bunnik ziet het als haar taak om, indien de vraag zich voordoet, een andere invulling van het religieus erfgoed mogelijk te maken in het ruimtelijk beleid. Dit geldt ook voor het religieus erfgoed, waarbij de waarden en betekenissen van de gebouwen behouden kunnen blijven.

Per dorp en per kerk onderzoekt de gemeente Bunnik welke rol als overheid het meest effectief is, is de (dorps)gemeenschap geholpen met een regisserende, stimulerende of faciliterende rol? Een meer ontwikkelgerichte houding is hierbij van belang waarbij het behoud van de kerkgebouwen in samenhang met andere beleidsdoelen wordt benaderd. De gemeente Bunnik vindt het belangrijk om initiatieven uit de samenleving te ondersteunen en wil hierbij een verbindende rol aannemen.

4 Kerken naar de toekomst

De gesprekken met de geloofsgemeenschappen, de ambtelijke organisatie en de raadpleging van de inwoners van de gemeente Bunnik hebben inzicht gegeven in de belangrijkste thema's. Deze inzichten zijn vertaald naar vijf agendapunten:

- **Agendapunt 1: Inzetten op relatiebeheer & netwerkvorming**
- **Agendapunt 2: Inzetten op voortzetten van het duurzaam gebruik van kerken**
- **Agendapunt 3: Onderzoeken mogelijkheden nevengebruik & ander gebruik**
- **Agendapunt 4: Sterker inbedden van de kerken in de dorpsharten**
- **Agendapunt 5: Borging & opvolging.**

De agendapunten worden hieronder kort toegelicht en omgezet in actiepunten. Onder de agendapunten zijn in cursieve tekst de reacties uit de feedbackbijeenkomst samengevat.

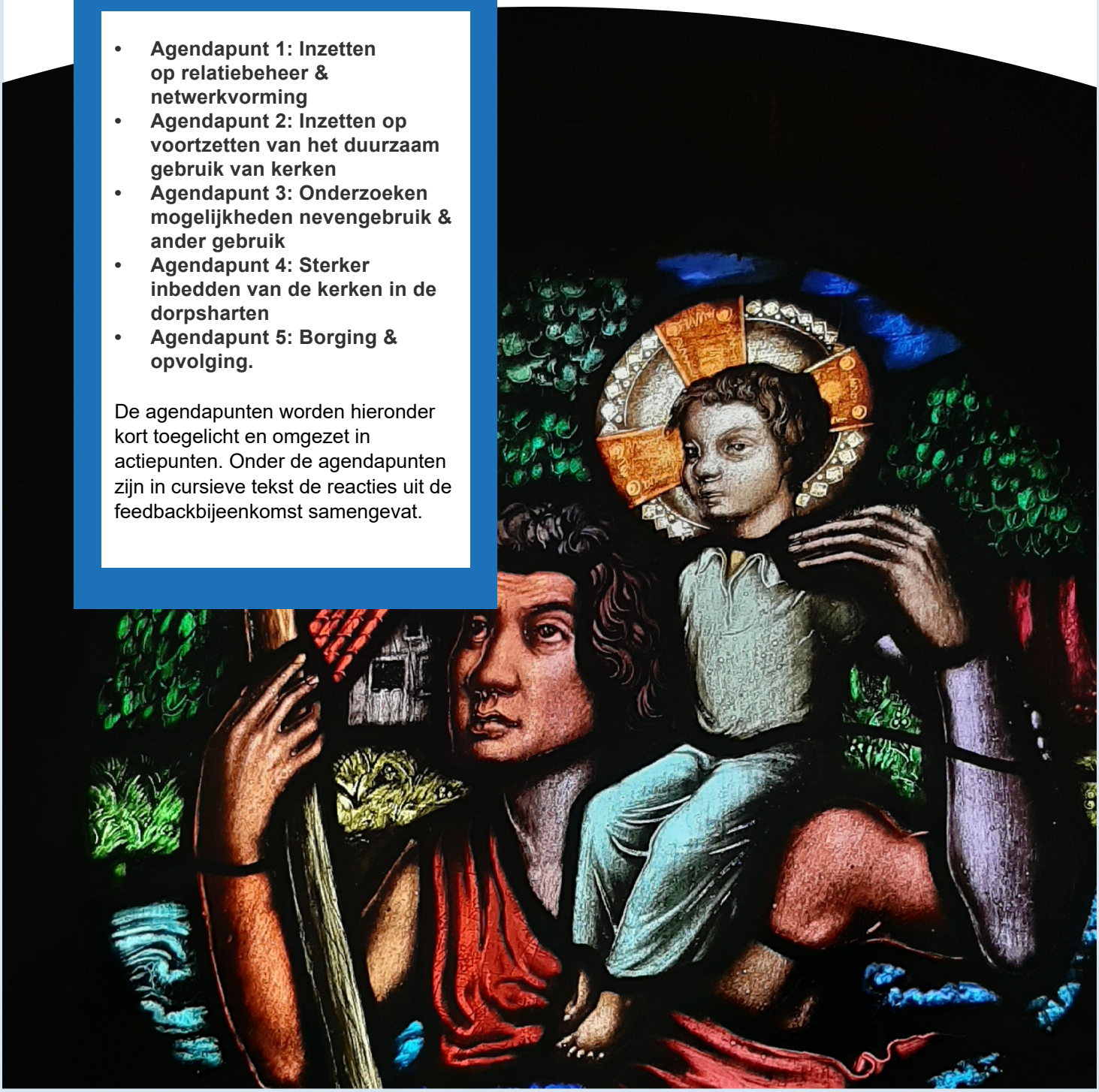

4.1 Agendapunten

Agendapunt 1

Inzetten op relatiebeheer & netwerkvorming

Om de dialoog te kunnen continueren over het gebruik en de toekomst van de kerkgebouwen kan ingezet worden op relatiebeheer en netwerkvorming. De relatie met de gemeente kan geïntensiveerd worden door het optuigen van een overlegstructuur en het bevorderen van netwerkvorming tussen de geloofsgemeenschappen, zodat kennis- en ervaringsuitwisseling kan leiden tot inspiratie en uitvoering.
We stellen hiervoor we de volgende acties voor:

- **Actie gemeente: overlegstructuur optuigen**
  Periodiek overleg met gemeente (ambtelijke organisatie, kerkgemeenschappen en Bunnik Samen. Tijdens dit overleg kunnen de verschillende agendapunten aan de orde komen.
- **Actie kerkbesturen: netwerkvorming en samenwerking bevorderen**
  Netwerkvormingsbehoefte verder inventariseren en bespreken, vorm en trekkersrol. De gemeente kan deelnemen maar heeft een passieve rol. De nadruk ligt op actie voor derden. Tijdens de bijeenkomsten is het belang van samenwerken tussen de kerkbesturen vaak benadrukt, bijvoorbeeld op het gebied van samen ondernemen en samen profileren (zie hiervoor ook agendapunt 2). Netwerkvorming kan deze samenwerking makkelijker maken. Ook de samenwerking tussen met de gemeente Bunnik en het netwerk Bunnik Samen is gebaat bij netwerkvorming van de kerkbesturen onderling.

> *“Periodiek overleg is een goed idee, maar maak het een overleg met inhoud en graag met een vast aanspreekpunt van de gemeente. Leg een structuur vast en focus daarin op het vormgeven van de toekomst, waarin ook ruimte wordt gelaten voor vragen vanuit kerkbesturen en de geloofsgemeenschappen.*
>
> *Het zou goed zijn als de voorgangers of diakenen betrokken zouden zijn bij de netwerkbijeenkomsten van Bunnik Samen.”*

Agendapunt 2

Inzetten op voortzetten van het duurzaam gebruik van kerken

Voor het voortzetten van het gebruik van de kerken, het religieus gebruik én het stimuleren van medegebruik, is het belangrijk dat de gebouwen verduurzaamd worden en de kerken inzetten op het profileren van hun geloofsgemeenschap, door de groei van de gemeente zijn er mogelijkheden om nieuwe leden te werven. We stellen hiervoor we de volgende acties voor:

- **Actie gemeente: wegwijzer verduurzaming**
  Naar aanleiding van de vragen uit de gesprekken en op basis van de beschikbare informatie over het verduurzamen van kerkgebouwen stelt de gemeente een wegwijzer op. Hierin staan stappen die kerkbesturen kunnen nemen en tips om energie te besparen zodat de energielasten kunnen dalen.
- **Actie kerkbesturen: gezamenlijk profileren**
  Tijdens de gezamenlijke gesprekken met de kerkbesturen is het idee opgevat om een folder te maken met een overzicht van alle geloofsgemeenschappen in het dorp zodat de nieuwe inwoners hierover geïnformeerd kunnen worden. Op deze manier kunnen de kerken hun geloofsgemeenschappen gezamenlijk profileren en wordt er ingezet op het voortzetten van het religieus gebruik van de kerkgebouwen.

> *“Goed idee om een gezamenlijke folder met informatie over de drie kernen en hun geloofsgemeenschappen te maken. Zeker rondom kerst, pasen en andere belangrijke kerkelijke feesten is het belangrijk om in de communicatie gezamenlijk op te trekken en voor de inwoners een overzicht te geven wat er waar te doen in de drie kernen en de verschillende kerken.*
>
> *De folder kan ook op het nieuwe platform Bunnik Samen 2.0 (bijvoorbeeld ook onder het kopje sociale kaart voor ouderen).”*

- **Actie kerkbesturen: vrijwilligers delen/aantrekken**
  Tijdens de gezamenlijke gesprekken met de kerkbesturen is aan de orde gekomen dat er vergrijzing en tekort van vrijwilligers is. De vrijwilligers spelen een grote rol bij de instandhouding en het onderhoud van het kerkgebouw. Onderzoek de mogelijkheden om vrijwilligers te delen én hoe nieuwe vrijwilligers aan te trekken.

> *“Mooi om samen ideeën te delen en vrijwilligers te benutten, daar waar ze goed in zijn.”*

> *“Training over hoe vrijwilligers te werven en behouden is een wens.”*

> *“Vrijwilligers vinden en houden is een algemeen probleem. Samenwerken en elkaar niet in de weg zitten door in dezelfde vijvers te vissen.”*

Agendapunt 3

Onderzoeken mogelijkheden nevengebruik & ander gebruik

Daarnaast is het fijn om een aanspreekpunt te hebben voor de route in de gemeente bij praktische beheerszaken zoals groenbeheer, vergunningen en het onderzoeken welke mogelijkheden het bestemmingsplan biedt met betrekking tot het mogelijk maken van het nevengebruik van het kerkgebouw en bijbehorende gebouwen.

We stellen hiervoor we de volgende acties voor:

- **Actie gemeente: Verbetering informatie gemeente**
  Tijdens de gesprekken met de kerkbesturen is naar boven gekomen dat het soms erg zoeken is naar de juiste ingang en wordt een goed loket gemist. Er spelen vaak veel verschillende thema’s en het is dan fijn om één goede ingang te hebben. Het klantcontactcentrum van de gemeente Bunnik is speciaal ingericht om de juiste afdeling en medewerker aan de binnengekomen vraag te koppelen. Het Programma Kerken naar de Toekomst krijgt een plek op de website en zo kunnen de kerkbesturen en KCC medewerkers de juiste verbindingen leggen.
- **Actie kerkbesturen: vorm een toekomstvisie**
  Veel geloofsgemeenschappen zijn al bezig met het voeren van gesprekken over de toekomst en ontwikkelen een lange termijn visie voor hun gemeenschap en/of gebouw . Dit kan gaan om neven- en medegebruik van de kerk en de omgeving of om ander gebruik en (gedeeltelijke) herbestemming.
- **Actie kerkbesturen: deel ervaringen en goede voorbeelden**
  Er is veel ervaringsdeskundigheid aanwezig bij de kerkbesturen in de gemeente Bunnik. Deel ervaringen en goede voorbeelden van deze processen en stappen met elkaar (zie ook netwerkvorming)Het proces van de Nicolaaskerk Odijk is uitgeschreven zodat dit als voorbeeld kan dienen als wegwijzer toekomstvisie.

- **Actie kerkbesturen: inventariseer de interieurwaarden**
  Met de kerkenpaspoorten zijn de erfgoedwaarden en de zachte waarden al goed in beeld. Wat nog meer aandacht vraagt zijn de interieurwaarden. Inventariseer vooraf de interieurwaarden van de kerkgebouwen, zodat hier rekening mee kan worden gehouden bij verandering van gebruik. (raadpleeg o.a. de database van het Catharijne Convent).

> *"Loketfunctie: eens. Het zou heel erg helpen als de gemeente een contactpersoon zou aanstellen"*

> *"Veel kerken zijn al bezig met het vormen van een toekomstvisie en er worden al ervaringen met elkaar gedeeld. De locatieraad te Werkhoven onderzoekt momenteel hoe de 5 agendapunten (van de Kerken naar de Toekomst agenda) kunnen worden ingepast in het toekomstplan voor de Onze Lieve Vrouw ten Hemelopening."*

> *"De interieurwaarden hebben de aandacht! Het interieur van de Oude Dorpskerk is vastgelegd en bij de Nicolaaskerk worden de interieurwaarden in het nieuwe plan voor de kerk meegenomen."*

Aandacht voor het kerkinterieur

Museum Catharijneconvent (MCC) is partner in de Nationale Kerkenaanpak in de programmalijnkennis ontwikkelen en aanbieden. Zij hebben enorm veel kennis over de nagelvaste en roerende zaken in de kerkinterieurs. MCC kan de waarde bepalen van bijvoorbeeld de decoratieve stukken, zoals de kandelaars en beelden, de kerkbanken en glas-in-loodramen, maar ook van het interieur als geheel. Kerkgemeenschappen weten vaak zelf niet goed wat ze in huis hebben. Dat is begrijpelijk want het zijn voor hen in de eerste plaats gebruiksvoorwerpen. Zij kunnen die kennis dus uitbreiden en verdiepen.

Raad en daad

Museum Catharijne Convent staat kerken met raad en daad bij als het gaat om beheer en behoud, culturele waardebepaling, ontsluiting en herbestemming van kerkinterieurs en roerende religieuze voorwerpen. Daarnaast biedt het Museum Catharijne Convent allerlei documentatie aan over het beheren, registeren, waarderen of herbestemmen van een kerkinterieurs of religieuze voorwerpen. Zelf aan de slag gaan met het religieus erfgoed in uw gebedshuis kan namelijk ingewikkeld en overweldigend zijn.

Digitaal platform

Ook faciliteert Museum Catharijne Convent
een digitaal platform voor vraag en aanbod van religieuze voorwerpen. Bezoek de website van Museum Catharijne Convent voor advies of voor meer informatie over documentatie beheer, registreren, waarderen of herbestemmen

Waardestelling voor interieurs

De waarde van religieus erfgoed zit niet alleen in de waarde van de gebouwen – de stenen, maar ook de waarde van de interieurs en de sociale en maatschappelijke waarde van de kerken. Zo krijg je een complete waardebepaling waarin alle betrokkenen zich kunnen herkennen en op basis waarvan je verder kunt. Op het gebied van het interieur zijn zij dé experts van Nederland. "Van veel kerken staat bij het Museum in de database wat ze 'in huis' hebben – je kunt als kerkgenootschap een beroep doen op die gegevens"

Het Catharijne Convent kan ook verdiepend onderzoek naar de waarden van het interieur uitvoeren. Opvragen van gegevens uit de database is kosteloos voor kerkeigenaren. Aan verdiepend waardestellend onderzoek voor het interieur zijn kosten verbonden.

Agendapunt 4

Sterker inbedden van de kerken in de dorpsharten

De kerkgebouwen zijn van grote maatschappelijke waarde voor de dorpen. Het zijn vaak belangrijke ontmoetingsplekken en de geloofsgemeenschappen maken een groot onderdeel uit van de zorg en ondersteuningsstructuur. De geloofsgemeenschappen zouden meer willen betekenen voor de dorpen. Er worden veel activiteiten georganiseerd die ook voor de niet kerkgangers interessant kunnen zijn. Er liggen kansen voor het koppelen van vraag en aanbod van activiteiten. Zo is het bijvoorbeeld voor niet-kerkgangers vaak niet bekend dat er mogelijkheden zijn om (delen van) kerkgebouwen te gebruiken voor activiteiten. Er zijn ook kansen voor het sterker inbedden van de sociale structuren van de geloofsgemeenschappen in de dorpse samenleving zodat nog meer bijgedragen kan worden aan de leefbaarheid en welzijn in dorpsharten.

We stellen hiervoor we de volgende acties voor:

- **Actie gemeente: betrek de kerkbesturen bij ontwikkelingen in dorpskernen**
  Actiever betrekken van de kerkbesturen en geloofsgemeenschappen bij de ontwikkeling van de dorpskernen kan leiden tot een sterkere inbedding en verwevenheid van elkaars belangen en bijdragen.
- **Actie gemeente: de verbindende rol van de geloofsgemeenschappen inbedden in de zorgstructuur van het sociaal domein**
  De gemeente erkent de bijdrage die de kerkgemeenschappen leveren aan de zorg- en ondersteuningsstructuur in de gemeente Bunnik. Als de geloofsgemeenschappen deze rol niet meer vervullen komen er veel taken bij voor de gemeente Bunnik. Samen staan we sterker en we willen daarom de geloofsgemeenschappen beter inbedden in de bredere sociale structuur van de gemeente Bunnik.
- **Actie kerkbesturen: aanbod activiteiten qua zorg en recreatie promoten**
  Niet-kerkgangers zijn vaak niet op de hoogte van het aanbod en de mogelijkheden. Door het aanbod van activiteiten qua zorg en recreatie zichtbaarder te maken en de hulpstructuren voor vraag en aanbod tussen inwoners en mogelijkheden die kerken bieden met elkaar te verbinden, is het mogelijk om de geloofsgemeenschappen sterker in te bedden en nóg meer te verweven in de dorpsharten.
- **Actie Bunnik Samen: Het netwerk Bunnik Samen onderzoekt wat ze hierin kan betekenen**
  Het netwerk Bunnik Samen is betrokken geweest bij verschillende bijeenkomsten en heeft aangegeven graag een rol te willen vervullen in het koppelen van vraag en aanbod van de kerken voor de inwoners.

> *Het sterker inbedden van de kerken in de dorpsharten is een heel belangrijk agendapunt. Van hieruit kan een nieuwe impuls gegeven worden aan de toekomst van de gebouwen! De katholieke kerken zullen in de komende tien jaar een belangrijk deel van hun religieuze functie verliezen. Nieuwe activiteiten en bestemmingen zijn een voorwaarde voor herontwikkelingen en nevengebruik. Met name het sociale domein, diaconie, verenigingen. Het 'omzien naar elkaar'. De gemeente is in deze ontwikkelingen een belangrijke partner.*

Er zijn kansen voor de kerken op het gebied van ruimtes voor ontmoeting en bezinning:

> *In de gemeente Bunnik zijn geen buurthuizen of "inloop plekken" waar inwoners elkaar kunnen ontmoeten. Er is behoefte aan de "huiskamer" achtige ruimte waar mensen elkaar kunnen ontmoeten en activiteiten kunnen ontplooien. Nu worden hier ruimten voor gebruikt die meerdere functies hebben en de huiselijke (inloop) sfeer missen. En de huurkosten vormen vaak een belemmerende factor om ruimte te vinden voor activiteiten die inwoners willen ontplooien."*
>
> *"Ik denk dat het belangrijk is dat kerken zich bewust zijn van hun rol om inwoners te helpen opzoek te gaan naar nieuwe vormen van zin en verbondenheid. Er is meer dan ooit behoefte aan zingeving. Niet meer op de traditionele manier, maar voor de kerken ligt hier echt een kans. Er is behoefte aan gesprekken waarin inwoners kunnen delen hoe zij zich kunnen voorbereiden op het ouder worden en de levensvragen die zich daarbij opdringen."*

Agendapunt 5

Borging en opvolging

De gemeente Bunnik ziet een meerwaarde in een integrale benadering en wil het religieus erfgoed in samenhang met andere beleidsdoelen benaderen. De bijdrage van erfgoed aan omgevingskwaliteit, sociale cohesie en leefbaarheid van de dorpskernen komt dan goed tot zijn recht. Om dit te kunnen bereiken is de verankering van het religieus erfgoed in het beleid van de gemeente Bunnik belangrijk. Ook is het van belang om via media aandacht te schenken aan het eindresultaat van het proces zodat alle mensen die input geleverd hebben kennis kunnen nemen van het resultaat en de beoogde vervolgstappen. Zo kunnen de ambities van het Programma Kerken naar de Toekomst geborgd worden en kan er gewerkt worden aan de opvolging.

- Actie gemeente: veranker het religieus erfgoed in de Omgevingsvisie
  In de conceptvisie van de Omgevingsvisie is het religieus erfgoed opgenomen. In kernambitie 2 Groen en gezond wonen in een groeiende gemeente, is opgenomen: ‘Gebouwd erfgoed, zoals religieus erfgoed, speelt een belangrijke rol in het uitdragen van het cultuurhistorisch verhaal en de identiteit van onze dorpen. Toekomstbestendig gebruik van dit erfgoed en zorgvuldige omgang met het erfgoed en bestaande groenstructuren vormt de basis bij ontwikkelingen voor het behoud en versterken van de lokale identiteit.’
- Actie gemeente: Programma Kerken naar de Toekomst, door het programma onder de Omgevingsvisie te hangen.
  Om te zorgen dat er aan de agenda en de actiepunten gewerkt blijft worden, is het belangrijk om het Programma Kerken naar de Toekomst onder de Omgevingsvisie te hangen.
- Actie gemeente: Maak het Programma Kerken naar de Toekomst goed vindbaar op de website van de gemeente Bunnik
  Het is belangrijk dat het Programma Kerken naar de Toekomst bekendheid geniet en raadpleegbaar is, voor ambtenaren, inwoners en potentiële initiatiefnemers. Daarom moet het een vaste plek hebben op de website van de gemeente/ of blijft de projectwebsite Kerkenvisie Bunnik in de lucht.
- Actie gemeente: borg religieus erfgoed en haar omgeving in het Omgevingsplan
  Een toekomstbestendige omgang met het erfgoed in de gemeente vraagt om een borging in het nieuwe juridische beleidsinstrument: het Omgevingsplan. In het Omgevingsplan worden de concrete regels voor de fysieke leefomgeving opgenomen. Wat is op een plek toegestaan en wat niet? Ook ten aanzien van het religieus erfgoed. De erfgoedverordening wordt bijvoorbeeld hierin opgenomen en vertaald. Wat moet en wat wil de gemeente nog meer regelen voor de monumenten, de kerken en hun omgeving? Naast de wettelijke verplichtingen voor bijvoorbeeld beschermd erfgoed kunnen de ambities uit de kerkenvisie, het Programma Kerken naar de Toekomst, leidend zijn.
- Actie kerkbesturen: deel en bespreek de Kerken naar de Toekomst Agenda
  Het is belangrijk dat het Programma Kerken naar de Toekomst bekendheid geniet en raadpleegbaar is voor de kerkbesturen en de leden van de geloofsgemeenschappen. Bespreek het programma daarom in de bestuursvergadering en laat weten aan de geloofsgemeenschap dat het programma en de agenda er zijn. Publicatie op de website of verspreiden via de nieuwsbrief zijn manieren om dit te borgen.

> *“Veranker religieus erfgoed in de Omgevingsvisie. Heel goed idee. Ook letten op kerkhoven en tuinen.”*

> *“De wens om dit programma in te zetten volgens de voorgestelde punten wordt door iedereen gesteund. Wel is een aandachtspunt om het parochiebestuur ook goed mee te nemen in de plannen als partner.”*

Aandacht voor immaterieel erfgoed

In de kerkenvisies ligt de nadruk vaak op gebouwen. De betekenis van religieus erfgoed zit echter vooral in de wisselwerking tussen gebouw, ruimte, objecten, mensen en praktijken. Een kerkenvisie houdt dus idealiter rekening met immaterieel erfgoed. Dit gaat over datgene wat gemeenschappen zelf belangrijk vinden om door te geven. In de laatste bijeenkomst is uitgesproken dat de geloofsgemeenschappen het van belang vinden om niet alleen het materiële religieus erfgoed te borgen in de Omgevingsvisie van Bunnik maar om ook het immaterieel erfgoed daarbij mee te nemen. De aandacht voor het immateriële erfgoed kan ook zorgen voor meer draagvlak voor het behoud van de gebouwen. Zowel immaterieel als materieel erfgoed dragen bij aan het begrip van de geschiedenis en de ontwikkeling van een het religieus erfgoed in de gemeente en de geloofsgemeenschappen. Ook spelen fysieke plekken een belangrijke rol in het borgen van immaterieel erfgoed. Een aanbeveling voor een vervolgstap zou zijn om het immaterieel erfgoed rond het religieus erfgoed in de gemeente Bunnik beter in beeld te brengen. Hierbij kan de handreiking 'Borging van immaterieel erfgoed in de kerkenvisie'[8] van Erfgoedhuis Zuid-Holland inspiratie bieden.

8 https://www.erfgoedhuis-zh.nl/media/njajaits/handreiking_borgen-immerfg-inkerkenvisie.pdf

5 Toekomstperspectief voor de kerkgebouwen

Het toekomstperspectief voor de kerken in de gemeente Bunnik is per geloofsgemeenschap anders. Er zijn veel ontwikkelingen, sinds de start van het kerkenvisietraject eind 2022 zijn er echt zaken in een stroomversnelling gekomen. Ten opzichte van de uitgangssituatie is er één geloofsgemeenschap opgeheven. De geloofsgemeenschap in De Kapel, onderdeel van het voormalige klooster Gods Werkhof, was bij de start van het kerkenvisietraject nog actief, maar is in de zomer van 2023 opgeheven. Hierdoor is er na 63 jaar een einde gekomen aan de diensten in De Kapel van de priorij. De ruimte wordt nog wel gebruikt door het Conferentiecentrum Samaya, maar er zijn mogelijkheden voor medegebruik. Vanuit de eigenaar ligt er wel een wens om de religieuze functie van de kapel te behouden.

Als kerken hun functie verliezen, verliezen ze niet hun betekenis. Door de kerkgebouwen te blijven gebruiken, kunnen we bijdragen aan hun voortbestaan. Hernieuwd gebruik draagt immers bij aan de betekenis van het gebouw. We creëren meerwaarde door een nieuw hoofdstuk toe te voegen aan het verhaal van de kerk en de kerk in haar omgeving. Zo blijven het plekken van betekenis voor hun omgeving en bezoekers. Deze markante gebouwen met bijzondere architectuur en interieurs verhogen bovendien de omgevingskwaliteit en leefbaarheid van onze dorpen. De dorpskerken kunnen vanuit een diepere verbinding met de gemeenschap bijdrage leveren aan actuele en maatschappelijke opgaven. De kerk heeft toekomst daar waar zij zich verbindt met de gemeenschap en een duurzaam toekomstperspectief voor de kerken ontwikkel je dus samen! Op deze manier kunnen we blijven ‘kerken’ en blijven de kerken in al haar verschijningsvormen, al dan niet met religieuze functie. Zo blijven de kerken ook de belangrijke ontmoetingsplekken in de harten van de dorpen en de mensen.

Het is goed om te merken dat de dialoog over de toekomst van de kerkgemeenschappen goed is aangezwengeld en dat er vanuit verschillende kanten acties worden ondernomen. Een goed voorbeeld is de geloofsgemeenschap van de Heilige Nicolaaskerk. De actieve Odijkse Rooms-katholieke geloofsgemeenschap heeft afgelopen periode met parochianen, locatieraad en parochiebestuur gewerkt aan toekomstplannen. Ze denken na over een programma van eisen en wensen voor de toekomstige huisvesting van de Nicolaaskerk. Dat gaat over de voorwaarden die aan een (ver)nieuw(d) gebouw gesteld worden (en de wensen zoals het behoud van de huidige kerktoren en het mortuarium). Over deze plannen hebben zij een brainstormavond met dorpsgenoten georganiseerd en deelden dorpsgenoten hun ideeën over welke mogelijke functies in of rond het gebouw zouden passen. De stappen die de locatieraad van de Nicolaaskerk heeft gezet kunnen als voorbeeld dienen voor andere kerkbesturen. De processtappen zijn als voorbeeld voor navolging in een Wegwijzer Toekomstvisie Kerkbesturen vormgegeven. Deze wegwijzer is bijlage IV.

In dit hoofdstuk blikken we even vooruit. Het Programma Kerken naar de Toekomst gaat over een duurzaam toekomstperspectief en daarom brengt dit hoofdstuk de mogelijkheden die zich op de langere termijn kunnen voordoen ook in beeld. Het kan dat in de toekomst één of meerdere kerken in de gemeente Bunnik haar functie verliest. Om hiervoor handvatten te hebben wordt in dit hoofdstuk aandacht besteed aan de verschillende toekomstscenario’s en de rol die dorpsgesprekken en een omgevingsdialoog kunnen spelen en bijdragen aan de toekomstvisie voor de kerkgebouwen in de gemeente Bunnik.

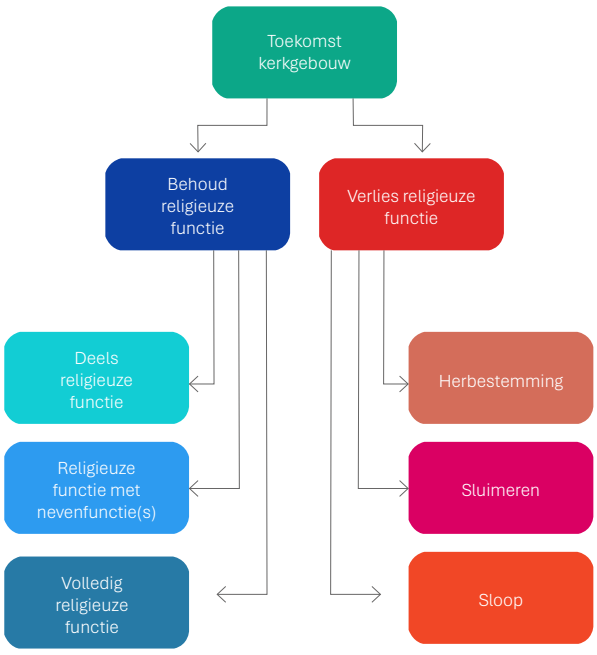

Figuur 11: Visualisatie van toekomstscenario’s en opties voor de kerken

5.1 Toekomstscenario's voor kerken

Er zijn verschillende scenario's mogelijk met betrekking tot de toekomst van een kerkgebouw, hieronder zijn de verschillende mogelijkheden in beeld gebracht. Per stuk worden ze hieronder toegelicht.

Behoud religieuze functie

Scenario: Behoud religieuze functie

De instandhouding en religieuze exploitatie zijn kostbare opgaves. Onderzoek naar het optimaliseren van het financieel rendement kan soms nog verlichting bieden. Denk aan lastenverlichting door energiebesparing en verduurzaming of genereren van inkomsten door valorisatie (initiatieven die, met respect voor het normale gebruik van de parochiekerk, de betekenis van het kerkgebouw in al zijn aspecten kunnen versterken en bevorderen, denk bijvoorbeeld aan rondleidingen, concerten en tentoonstellingen) of medegebruik. Er zijn verschillende scenario's waarin een kerk gebouw (deels) een religieuze functie kan behouden.

Volledig religieuze functie

Optie 1: De kerk behoudt geheel zijn religieuze functie

Dit kan zijn doordat er geen veranderingen in het gebruik optreden, maar ook door religieuze functies te combineren. Het is ook een mogelijkheid dat de kerk door andere of meerdere geloofsrichtingen gebruikt wordt.

Religieuze functie met nevenfunctie(s)

Optie 2: De kerk wordt multifunctioneel gebruikt

Wanneer de kerk niet gebruikt wordt voor vieringen kan de kerk gebruikt worden voor andere functies en/of gebruik. De kerk wordt dan multifunctioneel gebruikt op meerdere momenten van de week, i.p.v. voornamelijk op de zondag. Het is belangrijk dat de nevenfuncties passend zijn bij het kerkelijk gebruik. Denk bijvoorbeeld aan verhuur van de kerkruimte voor een evenement of congres.

Deels religieuze functie

Optie 3: Religieuze functie in deel van het gebouw

Een deel van de kerk wordt gebruikt voor een viering, een dienst of als plek voor bezinning (denk aan een kapelfunctie). Een ander deel van het kerkgebouw wordt afgestoten voor herbestemming en zal getransformeerd worden.

Verlies religieuze functie

Scenario: Verlies religieuze functie

Wanneer het kerkgebouw niet meer voor religieuze activiteiten in aanmerking komt door religieuze en/of maatschappelijke redenen dan komen er andere scenario's in beeld:

Herbestemming

Optie 1: Herbestemming

Het kerkgebouw krijgt een andere, nieuwe functie. Het religieus erfgoed wordt duurzaam ontwikkeld en behouden voor de toekomst. We streven naar een passende herbestemming met meerwaarde voor de samenleving en behoud van de monumentale en ruimtelijke kwaliteiten.

Sluimeren

Optie 2: Sluimeren

Als de kerk niet meer religieus in gebruik is en er gezocht wordt naar een passende herbestemming kost dit tijd. Gedurende deze fase kan de kerk tijdelijk gebruikt worden en wordt er gezorgd voor een minimale instandhouding van het gebouw zodat de kerk niet in verval raakt.

Sloop

Optie 3: Sloop

Als de kerk niet meer religieus in gebruik is, er geen tijdelijk gebruik mogelijk is en er geen middelen beschikbaar zijn voor instandhouding, de bouwkundige staat zodanig is dat de veiligheid in gevaar komt, dan kan sloop een allerlaatste optie zijn. Dit is echter bijna niet voorstelbaar omdat we ons samen inzetten voor behoud van de monumentale kerken van de gemeente Bunnik.

5.2 Visualisatie toekomstscenario's

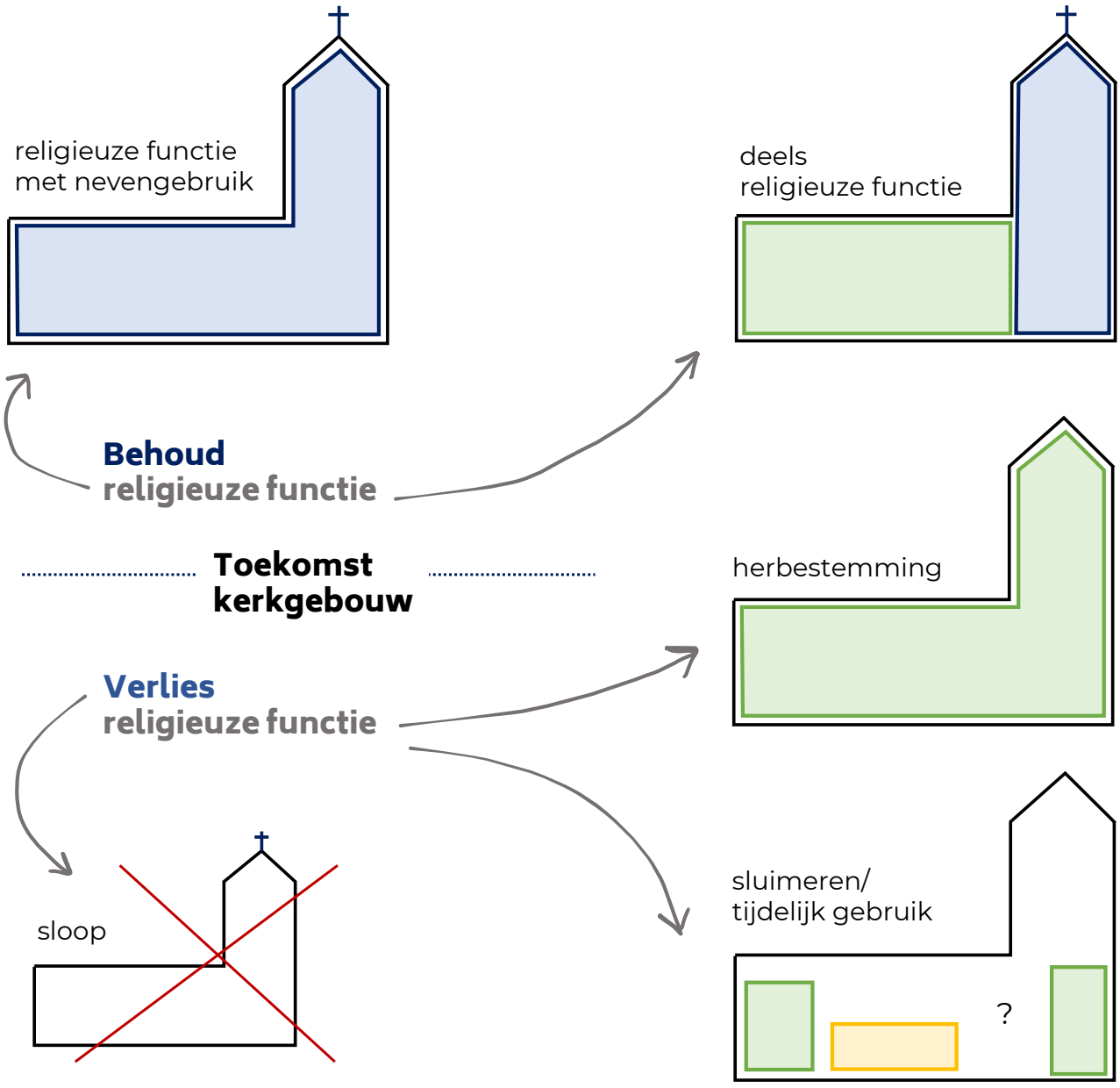

Figuur 12: Visualisatie van toekomstscenario's voor de kerken

5.3 Dorpgesprekken en een omgevingsdialoog over de toekomst van kerstgebouwen

Als er een ontwikkeling of een plan is in geval van een (gedeeltelijk) nieuwe bestemming voor religieus erfgoed zetten we in op het voeren van een open dialoog in een vroeg stadium met bewoners, betrokkenen en belanghebbenden. Hier is sprake van bij de toekomstscenario's Behoud religieuze functie optie 3 en Verlies religieuze functie optie 1 en 2. Bij veranderingen in het gebruik van kerken is het belangrijk om de gemeenschap, zowel de geloofsgemeenschap áls de dorpsgemeenschap, vroegtijdig bij dit proces te betrekken. Het is waardevol gebleken om elkaar goed te informeren en goed te communiceren over deze processen. Want door tijdig met elkaar in gesprek te gaan en samen na te denken over het toekomstig gebruik, creëren we draagvlak voor verandering en kansen voor het realiseren van het meest gunstige toekomstscenario.

De gemeente Bunnik heeft voor initiatiefnemers een handreiking participatie gemaakt en een sjabloon voor een participatieverslag. Die kun je vinden op de website van de gemeente Bunnik (https://www.bunnik.nl/bouwen-en-verbouwen/omgevingswet/participatie). Voor de toekomst van religieus erfgoed stellen we een omgevingsgesprek + voor. We noemen dit dialoog omdat er meer dan bij reguliere planvorming meer betrokkenen zijn die niet direct belanghebbend zijn. Inzicht in elkaars belangen en perspectieven is belangrijk om de dialoog respectvol en constructief te kunnen voeren.

Vanuit gezamenlijke ontstaansgeschiedenis met de betekenis van het religieus erfgoed voor Bunnik als rode draad kan de dialoog gestart worden. In gesprek vanuit een gedeelde basis kan het verhaal dan aangevuld worden door de deelnemers. De erfgoedwaarden zijn geïnventariseerd, het Kerkenpaspoort kan erbij gepakt worden voor een overzicht hiervan. Wat vindt men belangrijk en waarom? Naast inzicht in de erfgoedwaarden is het ook belangrijk om de zachte waarden in beeld brengen. De erfgoedwaarden zijn heel feitelijk en beschrijvend, naast deze objectieve waarden zijn ook de subjectieve, meer zachte waarden van belang. Waar wordt waarde aan gehecht? Bij de zogenaamde zachte waarden wordt onderscheid gemaakt in gebruikswaarde, toekomstwaarde en belevingswaarde. Daarbij wordt gebruikswaarde gevormd door: bruikbaarheid en functionele samenhang; toekomstwaarde door aanpasbaarheid, duurzaamheid en beheerbaarheid; en belevingswaarde door diversiteit, identiteit en schoonheid

Voor het voeren van een goede omgevingsdialoog en dorpsgesprek over de toekomst van de kerk zijn aandachtspunten opgesteld:

- Inventariseer en bespreek de mogelijke scenario's voor een toekomstbestendig religieus erfgoed met elkaar: wat is van toepassing?
- Kan de religieuze functie (deels) behouden worden?
- Zijn de verschillende waarden goed in beeld of is aanvullend onderzoek nodig?
- Denk aan een onderzoek naar de bouwhistorische waarden, de omgeving van het monument en de zogenaamde 'zachte waarden'.
- Bespreek de waarden met elkaar en benoem de kernwaarden van het kerkgebouw. Formuleer daarna samen de uitgangspunten voor de herbestemming.
- Zoek als eerste naar een maatschappelijke functie voor de kerk, inventariseer de behoeften en zet in op het creëren van meerwaarde voor de gemeenschap (sociaal, cultureel, ruimtelijk of economisch).
- Is er een gemeenschapsvoorziening die (ook) in de kerk zou kunnen?
    - Vind de juiste formule in multifunctioneel gebruik. Wat werkt wel, wat werkt niet?
    - Onderzoek of (lokale) ondernemers of gebruikers betrokken kunnen worden bij het proces.
- Zorg dat er duidelijk is welke ontwikkelruimte er is en welke aanpassingen gedaan kunnen worden aan het gebouw met behoud van de erfgoedwaarden. Dit kan door een transformatiekader op te laten stellen.
- Verken verschillende vormen van gedeeld eigenaarschap en samenwerkingsvormen tussen de gemeente, initiatiefnemers en de gemeenschap. Onderzoek verschillende rechtspersonen, financieringsstromen en potentiële partners voor lange termijn.
- Onderzoek de financiële haalbaarheid van het plan (zijn er subsidies beschikbaar?) En onderzoek de mogelijkheden voor tijdelijk gebruik, programmering en exploitatie.
- Leer van het verleden: Kijk naar de gerealiseerde voorbeelden en benoem de succesfactoren en onderzoek wat in dit geval toegepast zou kunnen worden!

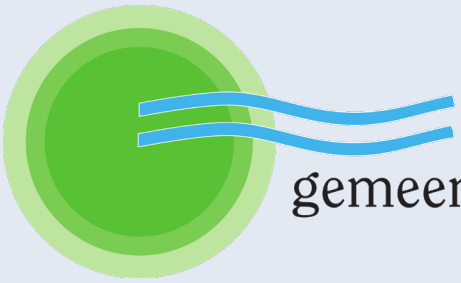
gemeente Bunnik